

SINIFTA ARKEOLOJİ: 6. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN TARİHSEL DÜŞÜNME BECERİLERİNİN GELİŞTİRİLMESİ ÜZERİNE BİR EYLEM ARAŞTIRMASI¹

Archeology in Classroom: An Action Research upon Developing the Historical Thinking Skills of 6th Grade Students

Nurgül KIZILAY²

Yasin DOĞAN³

ÖZET

Sosyal Bilgiler dersi, sosyal bilimler alanındaki birçok disiplinin çalışma yöntemini ve içeriğini çocuklara öğretmeyi amaç edinmektedir. Bu disiplinlerden biri de arkeolojidir. Arkeoloji ile ilgili konular çoğunlukla 6. sınıf düzeyinde öğrencilere verilmektedir. İlgili öğretim programı bu tür konuların müzeler ve tarihi mekanlarla ilişkilendirilmesini önermektedir. Ancak okul dışı etkinliklerin uygulanmasında çeşitli engeller mevcuttur. Bu çalışmanın amacı da arkeoloji konularının sınıfta yaparak yaşayarak öğrenilmesini sağlayarak öğrencilerde tarihsel düşünme becerilerini geliştirmektir. Bu çalışmanın yöntemi eylem araştırmasıdır. Araştırmanın problem durumunu tespit etmek amacıyla Adıyaman ilinde altı okulda ön tarama anketi uygulanmıştır. Anketin verileri ile problem durumu tespit edilmiş ve eylem planı geliştirilmiştir. Ön tarama anketinin uygulandığı okullardan biri, eylem araştırmasının uygulanması amacıyla seçilmiştir. Eylem planına uygun arkeolojik kazı simülasyonu, arkeovaryum ve istasyon etkinlikleri uygulanmıştır. Bu uygulamaların sonucunda eylem planının uygulandığı sınıfa yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formunun verilerinin analizi yapılarak kategoriler oluşturulmuş, veriler frekans ve yüzdelik oranlar kullanılarak yansıtılmıştır. Etkinliklerin öğrencileri oldukça memnun ettiği ve etkinliklerin öğrencilerde tarihsel düşünme becerilerini geliştirdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, Tarih Öğretimi, Arkeoloji Öğretimi, Tarihsel Düşünme Becerileri, Eylem Araştırması

ABSTRACT

The lesson of Social Studies aims to teach method and content of several disciplines in social sciences field to the children. The subjects related to archeology are mostly trained to 6th grade children. Related curriculum suggests that teaching such subjects should involving visiting museums and historical places. However, many factors those are obstacles to be taught in place of archeology. The main purpose of this research was to reveal the effect of in-class learning archeology through experience upon developing the historical thinking skills of 6th grade students. In order to actualize this aim, action research which is one of the qualitative research methods was used. In according to the action plan the application was conducted to use Archeological Excavation simulations, station tecnic and mound analysis. After the practice, semi-structured interviews were performed with 26 students, and some of the findings obtained related to the solution of problem were interpreted depending upon these interviews. In a classroom environment, archeological excavation studies were enjoyed by the students and their historical thinking skills was developed by this action research.

Keywords: Social Studies, Teaching History, Teaching Archeology, Historical Thinking Skills, Action Research

¹ Bu çalışma, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından kabul edilen “Arkeoloji konularının sınıf içi yaparak yaşayarak öğretiminin 6. Sınıf öğrencilerinin tarihsel düşünme becerilerinin geliştirilmesi üzerine bir eylem araştırması” isimli Yüksek Lisans tezinin düzenlenmiş şeklidir.

² Doktora Öğrencisi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, nurgulkzly02@hotmail.com

³ Yrd. Doç. Dr. Adıyaman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD. ydogan@adiyaman.edu.tr

GİRİŞ

Günümüz eğitim sisteminin üzerinde durduğu aktif öğrenme ve yaparak yaşayarak öğrenme; öğrencinin etkin katılımının sağlandığı, bunun yanında da öğretmen rehberliğinin yer aldığı bir öğrenme biçimidir. Aktif öğrenme ile birlikte öğrenci tüm duyu organlarını devreye katarak eğitim sürecine dâhil olacak ve bu süreç boyunca da ihtiyaç duyduğu anda öğretmen veya uzman rehberliğinden faydalanacaktır.

Diğer disiplinlerde olduğu gibi tarih öğretimi de aktif öğrenmeye uygundur. Yeni tarih öğretimi anlayışı aktif öğrenmeden esinlenmiş olup özünde öğrencinin tarih öğreniminde bizzat rol almasını içerir. Yeni tarih öğretimi yaklaşımında öğrenci tarihsel bilgiyi yaparak yaşayarak tıpkı bir tarihçi gibi davranarak, araştırarak, sorgulayarak elde eder ve özümser. Yeni tarih öğretimi yaklaşımının içerdiği bir öğrenme türü kanıt temelli öğrenmedir(Safran, 2006). Kanıt temelli öğrenme ile tarihçi rolündeki öğrenci, merak ettiği veya karşılaştığı tarihsel konularla ilgili kanıtlar toplar ve kanıtlar üzerinden bilgilere ulaşır, ulaştığı bilgileri de günlük yaşamına aktararak tarihi öğrenmiş olur (Doğan, 2007).

Kanıt temelli öğrenme modeli, kanıtlar üzerinden bilgiler edinmesi üzerine dayanmaktadır. Arkeoloji bilimi de geçmişle ilgili kazılar yapma ve kanıtları bulma ile ilgilenen bir bilimdir. Dolayısıyla arkeoloji biliminin öğrenimi kanıt temelli öğrenmeye hizmet etmektedir. Arkeoloji biliminin bilim insanı da arkeologdur. Arkeolog tarihsel alan üzerinde araştırma ve kazılar yapar ve bilinmeyen tarihsel olgulara ulaşır. Arkeologun bu tür bir araştırma faaliyeti yürütmesi onu kısmen dedektif yapar. Arkeolog bir dedektif gibi geçmişte irdeler ve geçmişle ilgili gizemleri çözmeye çalışır.

Gerek tarih programlarında gerek sosyal bilgiler programlarında arkeoloji ile ilgili bilgi ve kaynaklara yeteri kadar yer verilmemekte veya birkaç cümleyle geçiştirilmektedir. Oysa arkeoloji biliminin de tarih ve sosyal bilgiler gibi bireyin tarihsel düşünme yeteneğini geliştirdiği söylenebilir. Çünkü tarihsel düşünme özünde geçmiş ve gelecek arasında köprü görevi üstlenen bir beceridir ve arkeoloji de bireyi geçmişe götürür ve geçmişte yaşanmış olaylar hakkında bireye yorum yapma ve tahmin yürütme fırsatı vererek bireyin tarihsel empati kurmasını sağlar.

1. Yapılandırmacı Tarih Öğretimi Yaklaşımı

Yeni eğitim felsefesiyle öğrencilerin aktif öğrenmesi ön planda tutulmuş, ders anlatımlarında öğrencilerin aktif öğrenmelerini sağlayacak yöntem ve yaklaşımlar geliştirilmiştir. Benimsenen yeni eğitim felsefesi literatürde yapılandırmacı öğretim olarak veya ilerlemeci eğitim olarak kendini göstermiştir. Bu yeni öğretim yaklaşımlarına aşağıda ayrıntılı bir şekilde değinilecektir; ancak şu bir gerçektir ki öğrenme üzerinde ilerlemeci yaklaşımın ele alınması öğrencilerin “küçük bir bilim adamı” (Bruner, 1966) olarak görülmesini sağlamıştır. Bu anlayış da tarih/sosyal bilgiler öğretmenlerinin öğrencilerini “küçük tarihçiler” (Akt: Dilek, 2001; 85) olarak görülmesi şeklinde ele alınmış olup Bruner’in eğitim üzerine görüşleri de tarih öğretimine “Öğrenciler konuya tarihçi olarak yaklaşmalı, tarihin arkasındaki temel kavramları keşfetmelidir” şeklinde yansımıştır (Şimşek, 2011; 923). Bu temel kavramlardan kanıt önemli bir yere sahiptir. Tarihsel bilginin inşa edilmesi ve geçmişin anlaşılması, kanıtların ya da diğer bir deyişle hammaddelerin işlenmesine bağlıdır (Dinç, 2009). Tarihsel kaynaklara soru sormak ve o soruların cevaplarını kanıtlarda aramak tarih öğreniminin temel unsurlarından biridir (Doğan, 2008).

Kanıt, geçmişten gelen, geçmişte var olan ve geçmişe ait bir yorumu desteklemek üzere kullanılan izler olarak tanımlanabilir. Buradan ulaşılabilecek olan şey şudur: Geçmiş yaşanmıştır yalnız bugüne bir şeyler bırakmıştır. İşte kültürel aktarımdan bahsederken anlatılması istenen noktalardan biri budur. Yani kültürel aktarımı yaparken geçmişten günümüze kalan belge, materyal vb. şeyler kanıt olacak ve bu kanıtların da kullanımıyla yapılan bir öğretim tarih olacaktır. Tarihle ilgili doğru ve bilimsel bilgiler elde etmenin bir yolu tarihsel kanıtlardan faydalanmadır. Çünkü kanıtlar olmadan yapılan tarih araştırması eksik kalacaktır.

Husbands, kanıtla ilgili olarak “Tarih yaşanmış geçmişi konu edinir. Geçmiş bir zamanla yaşanmıştır ve onunla ilgili tüm kalıntılar her yerdedir. Bunlar arkeolojik yerler, harabeler, kalıntılar, eski binalar, kitaplar, dokümanlar, arşivler ile hepimizin sahip olduğu kültürel ve entelektüel mirastır” demiştir (Akt. Doğan, 2007; 25). Bu tanımdan ulaşılabilecek olan şey arkeolojidir ve arkeolojik malzemeler tarihsel kanıt olarak da görülebilir. Bu tezin savunduğu düşünce olan arkeolojinin bireyde tarihsel düşünme gelişimine hizmet edeceği düşüncesi aynı zamanda tarihsel kanıtların ve kanıt temelli öğrenmenin de tarihsel düşünme becerileriyle ilgili olmasıdır. O halde tarihsel düşünme ve tarihsel düşünme becerileri açıklanmalıdır.

Ortaokulda tarih derslerinin sosyal bilgiler dersi içinde önemli bir yer tuttuğuna yukarıda değinilmiştir. Yapılandırmacı tarih öğretimi yaklaşımı ile vurgulanan noktalardan birisi, öğrencilerin küçük birer tarihçi olarak çalışmalarınıdır. Bu noktada önemli olan temel konu “Neyi nasıl öğretilim?” sorusuyla birlikte “Tarihçiler gibi düşünmeyi nasıl öğretiriz?” sorusudur. Bu sorunun cevabında ise tarihsel düşünme, tarihsel anlama, tarihsel empati gibi kavramlar öne çıkmaktadır (Alabaş, 2007: 15). Çünkü tarih öğretiminin en büyük amaçlarından biri öğrencilerde tarihsel anlama ve tarihsel düşünmeyi geliştirmektir ki bu da öğrencilerin tarihçilerin nasıl çalıştığını anlamalarına yardımcı olmakla ve küçük bir tarihçi gibi davranmalarını sağlamakla gerçekleşmektedir. Ayrıca sınıfa tarihsel kaynakların özellikle de birincil kaynakların getirilmesi yani tarihsel kanıt kullanımı tarihsel düşünmenin gelişimini sağlayarak tarih öğretiminin amaçlarına büyük ölçüde hizmet edecek, dolayısıyla da öğrencilerde tarihsel zaman kavramının yerleşmesine, öğrencilerin tarihi daha kolay algılamalarına ve tarihsel düşüncelerine katkı sağlayacaktır.

2. Tarihsel Düşünme Becerileri

Tarihsel düşünme; geçmiş anlamak, geçmiş hakkında yorumlar yapmak ve geçmişle güncel arasında köprüler kurmak açısından öğrencilerde geliştirilmesi gereken bir beceridir (Dilek, 2001; 66). Çağdaş ülkelerin okul tarih programlarının bilgi ve beceriyi birlikte içerdiği örneği özellikle İngiltere ve Amerika’da görülebilmektedir. Amerikan tarih standartlarında iki önemli hedef belirlenmiştir. Bunlar tarihsel anlayış ve tarihsel becerilerdir (Şimşek, 2006; 70). Tarih öğretimiyle geliştirilmesi gereken becerilerden biri olan tarihsel düşünme becerisi de kendi içinde birtakım becerileri içermekte olup tarihsel düşünme temelli bir programa sahip olan Amerika Birleşik Devletleri’nde beş “Tarihsel Düşünme Standardı” (NCHS) altında incelenmektedir (Özbaş, 2010; 17). Bu beceriler alt basamaklarıyla birlikte Tablo 1’de aşağıda sunulmuştur:

Tablo 1: Tarihsel Düşünme Becerileri ve Alt Basamakları

1.Kronolojik Düşünme Becerisi	<ul style="list-style-type: none"> •Geçmiş, bugün ve gelecek zamanı birbirinden ayırt etme •Bir tarihsel hikâye ya da efsanenin “zamana ait yapısını” tanımlama •Kendi tarihsel anlatılarını yapılandırmada zamana ait bir sıra, kronolojik bir düzen oluşturma/ belirli bir zaman akışına göre tarihsel bir metin oluşturma •Tarihsel süreklilik ve değişimi açıklama •Tarihi dönemlere ayırmaya yönelik yaklaşımları karşılaştırma ve farklı yaklaşımlar önerme
2.Tarihsel Kavrama Becerisi	<ul style="list-style-type: none"> •Yazarın, tarihi belgenin ya da metnin kaynağını tanımlama ve güvenilirliğin değerlendirme •Bir tarihsel metni aslına uygun şekilde yeniden oluşturma/kendi cümleleriyle ifade etme •Tarihi metinleri hayal gücünü kullanarak okuma •Tarihi bakış açılarını göz önünde bulundurma •Görsel, matematiksel ve sayısal verileri kullanma
3.Tarihsel Analiz Ve Yorum Becerisi	<ul style="list-style-type: none"> •Fikirler arasındaki farkı belirleme ve kıyaslama •Farklı bakış açılarını dikkate alma •Neden-sonuç arasındaki ilişkiyi, kişisel önem ve kişiyi etkileyen fikirleri de göz önünde bulunduracak şekilde çok yönlü analiz etme. •Tarihsel kanıta dayalı hipotezler ile destekten yoksun görüşler arasında ayırım yapma •Birbiriyle ihtilafli tarihsel metinleri karşılaştırma •Tarihsel iddiaların tartışılması ve tartışmadan kaçınmama

4.Tarihsel Sorgulamaya Dayalı Araştırma Becerisi	<ul style="list-style-type: none"> •Çeşitli kaynaklardan tarihsel veriler elde etme •Tarihsel verileri sorgulama •Eldeki kayıtlardaki boşlukları belirleyerek; zaman ve mekâna ait bilgi ve bakış açılarını düzenleyerek yorum yapma •Tarihsel kanıtlara dayalı yorumlar yapma
5.Tarihsel Sorun Analizi ve Karar Verme Becerisi	<ul style="list-style-type: none"> •Geçmiş döneme ait tarihsel meseleleri ve problemleri tanımlama •Geçmiş döneme ait kalıntıları kronolojik olarak sıralama •Günsel bir sorunun tarihsel arka planını belirleme

Kaynak: Akıncılar, 2011; 54

Öğrencilere tarihsel düşünme becerilerinin gelişimine katkı sağlayacağı düşünülen ve antropoloji, tarih, coğrafya, vatandaşlık vb. alanlarla da iç içe bir bilim olan arkeoloji ve arkeolojinin çalışma yöntemlerine aşağıda değinilmiştir.

3. Arkeoloji ve Eğitim

Tarih öncesi çağlara ait dönemlerde insanların yaşayış tarzları, beslenmeleri, barınmaları hep merak konusu olmuştur, fakat bu dönemlerle ilgili bilgilere ulaşmak güçtür. Çünkü o dönemler için yazının icadı söz konusu olmayıp ilkelliğin had safhada yaşadığı tahmin edilmektedir. Bilinmeyenler sadece tarih öncesi çağlarla ilgili değildir. Tarihi çağlarla ilgili bilinmeyenler de mevcuttur. Çünkü tarih bilimi içinde daima bir gizem barındırır. Bu sebeple tarih öncesi dönemlerle veya tarihi dönemlerle ilgili bilgilerin en ideal edinilebileceği bir alan olmalıdır ve bu alan da arkeolojidir (Özdoğan,2006).

“Arkeoloji” kelimesi, “eski olanın araştırılması” anlamındaki antik yunanca bir terimden gelir. Arkeoloji genelde kazançsız ve zor bir iştir; ama bazen bir arkeoloğun unutulmuş bir sarayı veya paha biçilmez el yapımı eşyalarla dolu bir mezarı bulduğu olur. Bunun gibi keşifler arkeolojiyi var olan en ilginç dedektiflik işi haline getirir (Adams, 2008; 6). Arkeoloji veya insan kalıntılarını izleme çalışmaları, insanın geçmişi hakkındaki bilgileri araştırır (Eisenwine, 2000). Bir başka tanımda ise arkeoloji, geçmişte atılmış, kaybedilmiş veya kayıt altına alınmış malzemeleri bulma ya da bu malzemeler üzerinde çalışma bilimi şeklinde tanımlanmıştır (Panchky R. 2001; 15).

Arkeologlar yaşamın her yönüyle ilgilenirler. Buna beslenme alışkanlıklarından tutun da tuvalet kültürlerine kadar en ince detaylarını da katabiliriz. Örneğin Ephesos antik kentinde ortaya çıkarılan tuvalet (Latincesi: latrina) M. S. 2. Yüzyıla ait olup Ephesos toplumunun tuvalet kültürü hakkında bilgi vermektedir (Gülbay, 2003; 12-13). Çünkü bir insanın yaşadığı doğal ortam o insanın yaşam felsefesini, alışkanlıklarını, beslenmesini, nasıl bir evde yaşadığını, kullandığı mobilyayı, evlerini yaparken hangi tür maddeyi kullandığını, kısacası hayatıyla ilgili her ayrıntıyı yansıtır. Bu yüzden arkeolojik bir kazı için geçmişin aynasıdır denilebilir.

Arkeoloji biliminin bilim insanları olan arkeologların rastgele bir çalışma sistemleri olmayıp belli bir plan ve çalışma dâhilinde çalışmalarını yürüttükleri bilinmektedir ve nihayetinde arkeologların arkeoloji yapmaları için sekiz adım takip ettikleri öne sürülür (Panchky, 2001; 3). Bunlar:

- 1.Ne bulmak istiyorsun?
- 2.Araştırmak (Research)
- 3.Para (Money)
- 4.Harita çizim, teftiş, inceleme (Survey)
- 5.Deneme (Testing)
- 6.Kazı (Excavation)
- 7.Tarihleme ve analiz (Dating and Analysis)
- 8.Koruma (Preservation)

Sonuç olarak bir arkeoloğun kazıya başlaması için konusunda uzman bir ekibe sahip olması gerekir. Bu ekip içinde başta arkeologlar olmak üzere, mimar, epigraf, sanat tarihçisi, jeomorfoloğ, nümizmat, antropolog ve restoratör yer alır. Ekip üyelerinden de anlaşılacağı üzere arkeoloji interdisipliner bir bilim dalıdır.

Arkeolojinin sosyal bilgiler eğitimine ve tarihsel düşünmeye katkısını yani küçük tarihçilerin tarihe yaklaşımı ise şöyle açıklanabilir.

Eğitimde arkeoloji öğretmen ve öğrencilere pek çok fayda sağlayabilir. Plants (1984) tarafından belirtildiği gibi, “Arkeoloji çalışmak, geçmişten günümüze gelişimin nasıl olduğunu anlamamıza yardımcı olabilir.” (Akt: Eisenwine, 2000). Bu da öğrencinin kronolojik düşünme becerisi kazanmasına hizmet eder. Çünkü geçmişten günümüze bir sürecin değişimini öğrenmek öğrencide zaman ve süreklilik algısı kazanmasını sağlar.

Öğrencinin arkeolojinin çalışma biçimleri ile iki farklı karşılaşma imkânları olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki tabii ki öğrencilerin kazı yerlerine götürülerek arkeolojik çalışmalarını birebir görmeleri ve yaşamaları biçimindedir. Diğeri ise çeşitli etkinliklerle zenginleştirilen yapay kazı çalışmaları tasarlamaya dayanan deneysel (experimental) arkeolojidir. Arkeolojiye ilişkin geliştirilecek bir model kazı etkinliğine katılacak çocuklar “Geçmiş nasıl yazılır?” sorusuna tarihsel belgeler dışında yer alan tarihsel kaynaklarla cevap verme şansına sahip olmanın yanında “Bir arkeoloğun nasıl çalıştığını” da görerek ve yaşayarak öğrenebilecektir (Şimşek,2011; 925). Ayrıca öğrencilerin arkeolojik çalışmalara katılımını sağlamak öğrencilerin bilimsel ve araştırma becerilerine katkı sağlayacağı gibi (Geiger, 2004; 168), tarihsel bir kanıtı analiz etme de geçmişe ait bilgilerle katkıda bulunur ve öğrencilerde tarihsel anlama ve tarihsel analiz becerilerinin gelişimini sağlar (Doğan,2007;299). Arkeolojik bulgular ve kanıtlar üzerinde çalışmanın öğrencilere ve tarih öğretimine sağlayacağı bir diğer yarar da öğrencinin tarihin gerçek olduğu duygusuna sahip olmasına ve o dönemde yaşıyor olmanın nasıl bir duygu olduğunu hissettirmesine imkân vermesidir (Kyving ve Marty’den Akt: Şimşek, 2011; 926).

Kısacası ilköğretim kademelerinde sosyal bilgiler dersiyle özellikle de sosyal bilgiler dersi kapsamında verilen tarih ve arkeoloji konularıyla öğrencilerde tarihsel düşünme, tarihsel empati gelişimi ve kültürel mirasa duyarlılık sağlanır. Öyleyse İlköğretimde arkeoloji eğitimi tarih öğretimine ve öğrencinin tarihsel düşünmesine bu denli katkı sağlıyorsa “İlköğretim programlarında arkeolojiye ne kadar yer verilmelidir?” sorusuna da cevap aranmalıdır. Arkeolojinin sosyal bilgiler açısından öneminin fark edilmesiyle arkeoloji sosyal bilgiler programlarında yer almıştır. Şöyle ki arkeoloji disiplini ilköğretim sosyal bilgiler 4. ve 5. sınıflarda ele alınmayıp ilköğretim 6. ve 7. sınıflarda sosyal bilgiler programında örnek etkinlikler ve kazanımlar çerçevesinde değerlendirilmiştir. Ancak yine de arkeolojinin 4. ve 5. sınıflarda yer alınmaması bir eksiklik olarak görülmektedir (Şimşek,2011). Çünkü tarihsel bir kanıt öğrenciye somut malzeme sunarak tarihsel sürecin çocuğun zihninde canlanmasını sağlar (Doğan, 2007:50). Arkeoloji bilimi ve bu bilimin yönteminin temel eğitimde Sosyal bilgiler dersiyle ilişkilendirilmesi sosyal bilgiler öğretim yaklaşımlarından “Sosyal Bilim Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi Yaklaşımı’nın da bir gereğidir. Bu yaklaşıma göre öğrenciler, sosyal bilimlerin yapısı ve yorumlama süreçlerini öğrenmelidir. Bu yaklaşımda sosyal bilimlerden her birinin kendine özgü bilgi toplama ve kanıtlama yöntemi vardır. Öğrenciler bu yöntemi keşfetmeli ve uygulamalıdır (Öztürk, 2009).

Sınıf içi arkeoloji eğitiminin gerekçesini ortaya koymak da şüphesiz önemlidir. İlköğretimde arkeoloji eğitimi vermek amacıyla öğrencileri müze alanlarına götürüleceği gibi, müze ortamının sınıfa taşınması ve arkeoloji kazı modelinin ve etkinliklerinin sınıfta uygulanması da tercih edilmelidir. Çünkü bütün sınıfı müzeye götürmek öğretmene ciddi sorumluluk yükleyecektir. Müze eğitiminin müzede verilmesi için veliden izin alınmalı, gerekli araç temini sağlanmalı, önceden bir müze eğitimi planı yapılmalı, müze ortamında amacına uygun eğitimin yapılması için öğrencilerin ilgili alanlarda dolaşması sağlanmalı ve bunu yaparken de müzeye ait eşyaların dokunulmamasına özen gösterilmelidir ki bu dikkat edilesi hususlar öğretmeni yoracak ve disiplin sorunlarının ortaya

çıkmasına sebep olacak hususlardır. Bu yüzden arkeoloji ve müze ortamının sınıfa getirilmesi öğretmenin sorumluluğunu sınıf çerçevesinde sınırlandıracak ve aynı zamanda da öğrencinin sınıf içinde etkin katılımı sağlanacaktır. Ayrıca Batılı ülkelerde de müze eğitimi veya arkeoloji eğitimi tarihi nesnelere okullara götürülmesi şeklinde gerçekleştirildiği bilinmektedir.

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI

Sosyal bilgiler programlarında yeterince yere ve öneme sahip olmayan arkeoloji konularının geleneksel yöntemlerle bile eğitimi henüz mümkün değilken yeni öğrenme yaklaşımlarıyla arkeoloji konularının öğretimi büyük bir ihtiyaçtır. Ayrıca yerel müzelerde arkeoloji konularının öğretimine hizmet edecek arkeolojik kazı simülasyonu alanlarının olmayışı, yerel müzelerde böyle alanların olması durumunda dahi öğretmenlerin öğrencilerini bazı teknik sebeplerden ötürü müze veya tarihi alan gezilerine götürmemeleri, bu konunun çalışılmasını gerekli kılmıştır.

Bu çalışmayla ortaokul öğrencilerine Sosyal Bilgiler dersi ile kazandırılmak istenen becerilerden tarihsel düşünme becerisinin gelişim düzeyinin artırılması hedeflenmekte ve bu hedefe ulaşmanın da kısmen arkeoloji konularının öğretiminin sınıf içinde yaparak yaşayarak ve etkinlik temelli öğrenmeyle mümkün olacağı düşünülmektedir. Bu sebeple bu çalışmanın öğrencilerin arkeoloji konularını yaparak yaşayarak öğrenmesi ve bu yolla da tarihsel düşüncelerinin gelişiminin sağlanması sebebiyle büyük öneme sahip olacağı düşünülmekte ve bu çalışma sonunda elde edilecek sonuçların da ilköğretim programlarına katkı sağlayacağı ön görülmektedir.

Tarihsel düşünme ve tarihsel empati kavramlarının geliştirilmesi açısından uygun olan konuları içeren tarih ve arkeoloji alanlarının ilköğretim ve ortaokul kademelerinde somutlaştırılarak verilmesi sosyal bilgiler dersi ile mümkün iken bu konuların ilköğretim kademelerinde sosyal bilgiler programlarında yeterince yer almaması ve yer alan konuların da ağırlıklı olarak düz anlatım yoluyla öğretimi öğrenmenin kalıcı olmamasına ve tarihsel düşünme gelişiminin istenilen düzeyde olmamasına ve dolayısıyla da öğrencilerin geçmişle gelecek arasında yeteri kadar bağ kuramayıp geçmişte yaşayan insanların yaşam tarzlarını empati kurarak öğrenememelerine sebep olmaktadır. İlköğretim sosyal bilgiler programlarında yeteri öneme sahip olmayan arkeoloji konularının tarihsel düşünme gelişimine katkısı düşünüldüğünde sosyal bilgiler dersi kapsamında somutlaştırılarak öğretiminin özellikle de küçük yaş grubu öğrenciler düşünüldüğünde ancak aktif öğrenme metodlarıyla veya yaparak yaşayarak öğrenme etkinlikleriyle mümkün olması bu yönde bir araştırmanın yapılmasını gerekli kılmıştır. Ayrıca bu çalışmayla arkeoloji konularının arkeolojik kazı ortamlarında veya yerel müzeler vasıtasıyla değil de sınıf içinde gerçekleştirilen etkinliklerle öğretimi amaçlanmaktadır.

Bu araştırmanın problemi; 6. sınıf öğrencilerine arkeoloji eğitiminin sınıf içinde ve yaparak yaşayarak verilmesiyle geliştirilebilecek olan tarihsel düşünme ve tarihsel empati becerileri üzerinedir. Sosyal bilgiler dersi kapsamında verilen arkeoloji konularının öğretiminin sınıf içi yaparak yaşayarak öğrenme metodu ile verilmesi durumunda öğrencilerin tarihsel düşünme becerilerinde artış olabileceği düşünülerek bu çalışma gerçekleştirilmek istenmiştir. Ayrıca bu çalışmada öğrencilerin planlanan etkinliklerde rol almaları vesilesiyle kendilerini küçük tarihçi hatta arkeolog gibi hissetmelerinin sağlanabilmesi amaçlanmaktadır.

Bu genel amaçlar çerçevesinde araştırma, Sosyal Bilgiler dersi Arkeoloji konularının sınıf-içi yaparak yaşayarak öğretiminin altıncı sınıf öğrencilerinin tarihsel düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik durum tespiti amacıyla yapılmıştır. bu amaç çerçevesinde aşağıdaki şu sorulara cevaplar aranmıştır:

a) 6. sınıf öğrencilerinin arkeoloji bilimi ve arkeoloji konuları ile ilgili ön bilgi ve deneyimleri nasıldır?

b) Arkeoloji konularının sınıf içi yaparak yaşayarak öğrenilmesi öğrencilerin tarihsel düşüncelerine ilişkin görüşlerine nasıl yansımıştır?

YÖNTEM

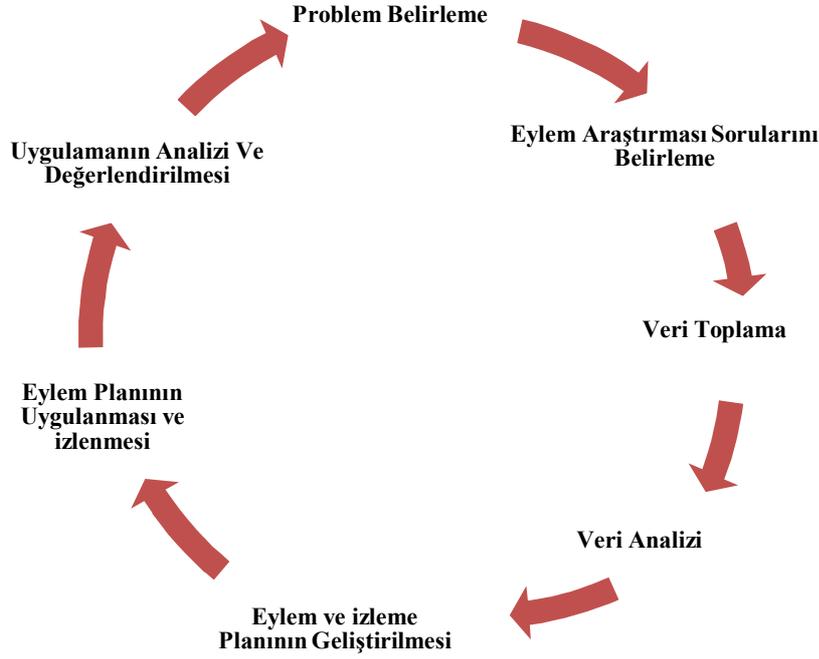
Öğretmenin katılımıyla bir ortaokul sınıfında tarihsel düşünme becerilerinin geliştirilmesinin amaçlandığı bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden Eylem araştırması (Aksiyon araştırması-Action Research) ise bu araştırmanın modelini oluşturmaktadır. Eylem araştırması, uygulayıcının doğrudan kendisinin ya da bir araştırmacı ile birlikte gerçekleştirdiği, uygulama sürecine ilişkin sorunların ortaya çıkarılması ya da hâlihazırda ortaya çıkmış bir sorunu anlama ve çözmeye yönelik sistematik veri toplama ve analiz etmeyi içeren bir araştırma yaklaşımıdır (Şimşek ve Yıldırım, 2011; 295). Eylem Araştırmasını gerçekleştirirken elde edilen veriler, gözlem, görüşme ve doküman analiziyle toplanmıştır. Yazının bundan sonraki kısmında da nitel araştırmadan, eylem araştırmasından ve veri toplama tekniklerinden kısaca bahsedilecektir.

Nitel araştırmanın herkesçe bilinen ve kabul edilen bir tanımının yapılması zor olmakla beraber nitel araştırma, “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” olarak tanımlanabilir. Nitel araştırmanın çeşitli disiplinlere dayanan güçlü kuramsal temelleri vardır. Sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, dilbilim gibi disiplinler nitel araştırmaya hem bakış açısı kazandırmışlar hem de yöntem olarak katkıda bulunmuşlardır (Şimşek ve Yıldırım,2011:35). Eylem araştırması, katılımcıların dikkatli ve sistemli bir şekilde eğitim uygulamalarını inceleyebilmek için araştırma tekniklerinin kullanıldığı bir süreçtir. Birçok araştırma türü olmasına rağmen gelecekte eylem araştırması özellikle öğretmenler tarafından uygulamalarını değiştirmek ve araştırmalara örnek olmak amacıyla kullanılacaktır (Ferrance, 2000’den Akt: Bayrak, 2010; 36).

1.Eylem Araştırması Süreci

Eylem araştırması süreci problem belirleme, veri toplama, veri analizi, eylem planı belirleme, eylemi gerçekleştirme ve yeni eylem planına karar verme aşamalarından oluşmaktadır (Şimşek ve Yıldırım, 2011; 297). Bu çalışmada ise eylem araştırması süreci döngüsel olarak ele alınmıştır. Araştırma süreci ile ilgili döngü oluşturulurken Şimşek ve Yıldırım(2011;298)’in eylem araştırması döngüsü esas alınmış ve bu döngüden uyarlanarak geliştirilen eylem araştırması süreci döngüsü Şekil 1’de sunulmuştur. Aşağıda bu çalışmada uygulanan eylem araştırması süreci ile ilgili döngü ve bu döngüyle ilgili açıklamalar mevcuttur.

Şekil 1: Çalışmada Kullanılan Eylem Araştırması Modeli

Şekil 1’de görüldüğü gibi eylem araştırması sürecine uygun olarak öncelikle araştırmanın problemi belirlenmiş ve sosyal bilgilerde arkeoloji konularının eğitiminin olmaması bir eksiklik olarak görülmüş ve bu tez çalışmasında uygulanan sınıf içi etkinliklerin uygulanmasıyla belirlenen eksikliğin ortadan kalkacağı düşünülmüştür. Araştırma problemi belirlendikten sonra problem ile ilgili ön tarama anketi 6. Sınıf öğrencilerine uygulanmış ve konuyla ilgili veriler toplanmış, bu veriler analiz edilerek eylem araştırması sürecine ve araştırmanın probleminin giderilmesine uygun bir eylem planı geliştirilmiş ve bu plana uygun şekilde uygulamalar yapılmıştır.

2. Problemi Belirleme

Arkeolojiyle ilgili konulara (tarih öncesi dönem) sosyal bilgiler öğretimi programda (<http://ttkb.meb.gov.tr>) değinilmiş fakat gerek Milli Eğitim Bakanlığı’nın ilgili mevzuatının yüklediği sorumluluklar (<http://mevzuat.meb.gov.tr>) gerekse uygulamanın yapıldığı okul çevresinde arkeolojik kazı alanlarının olmayışı ve yerel müzelerin yaparak yaşayarak öğrenme süreçlerini sağlamaması eylem araştırmasının problem durumunu ortaya koymaktadır. Bu çalışmanın problem durumunu ortaya koyan verilerden yola çıkarak eylem planlarının hazırlanılmasına başlanmıştır. Bu veriler bulgular kısmında ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

3. Eylem Araştırması Sorularını Belirleme

Eylem araştırmasının bu aşamasında mevcut durumun yani öğretmenin sorun olarak dile getirdiği arkeoloji konularının uygulamalı bir şekilde işlenmesinin zor olduğu gerçeği araştırmacı tarafından geliştirilen öğrenci ön tarama anketi yoluyla da ortaya konulmaya çalışılmıştır. Öğrencilerin Arkeoloji Bilimi ve Arkeoloji konularının öğrenmelerine yönelik ön bilgi ve deneyimlerini ortaya koymak amacıyla 13 maddelik hem açık uçlu hem kısa cevaplı sorulardan oluşan bir form uygulayıcı ve araştırmacılar tarafından geliştirilmiş olup kapsam geçerliliği Eğitim Bilimleri bölümü öğretim üyesi ve Arkeoloji bölümü öğretim üyesi tarafından incelenmiş ve kapsayıcı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aynı şekilde soruların ve yönergenin dil geçerliliği dil uzmanı tarafından uygulamaya hazır hale getirilmiştir.

4. Veri Toplama

Ön tarama anketi uygulayıcının görev yaptığı Adıyaman Merkez Bir Aralık Ortaokulu 6. Sınıf öğrencileri başta olmak üzere Kâhta Hacıbey Ortaokulu 6. Sınıf öğrencilerine, Sincik Söğütlü Cumhuriyet Ortaokulu 6. Sınıf öğrencilerine, Adıyaman Merkez Yunus Emre Ortaokulu 6. Sınıf öğrencilerine, Adıyaman Merkez Şehit Cem Özgül Ortaokulu 6. Sınıf öğrencilerine, Kâhta Bağbaşı Ortaokulu 6. sınıf öğrencilerine 2013 yılı mart ayının son haftasında araştırmacı, lisans üstü tez danışmanı ve uygulayıcı tarafından uygulanmıştır. Uygulayıcı olarak öğretmenin kendi okulu kapsamında problemi çözme isteğiyle birlikte diğer okullarda benzer durumun olup olmadığını ortaya konulmasını da gerekli kılmıştır. Bu amaçla yukarıda belirtilen okullar random örneklem yoluyla seçilmiştir.

Tablo 2: Ön Tarama Anketine Katılan Toplam Öğrenci Sayısı

Okullar	Katılan Öğrenci Sayısı
Bir Aralık Ortaokulu	25
Yunus Emre Ortaokulu	25
Şehit Cem Özgül Ortaokulu	25
Söğütlü Cumhuriyet Ortaokulu	25
Hacı Bey Ortaokulu	60
Bağbaşı Ortaokulu	58
Toplam	218

5. Veri Analizi

Veri analizi verilerin düzenlenmesi ve araştırma soruları çerçevesinde betimlenmesi ve yorumlanması aşamalarından oluşur (Şimşek ve Yıldırım, 2011;303). Bu araştırma çerçevesinde problem durumunu tespit etmek amacıyla uygulanan ön tarama anketinden elde edilen veriler betimsel olarak tablolaştırılmış ve frekans-yüzdeler analizler oluşturulmuştur. Bu veriler bulgular kısmında ayrıntılı olarak yorumlanmıştır.

6. Eylem ve İzleme Planının Geliştirilmesi

Bu aşama toplanan verilerin analizi ve yorumu çerçevesinde araştırmacının ilgili uygulama ya da sürece ilişkin bir çözüm planı ya da alternatif bir uygulama geliştirmesine ilişkindir. Bu anlamda eylem veya uygulama planı geliştirme, eylem araştırmasının ayrılmaz bir parçasıdır. Yani bilimsel araştırmalardan farklı olarak araştırmacı bir problemin çözümüne yönelik olarak bulduklarını uygulamaya aktarma konusunda adım atar. Uygulama sürecinde probleme neden olan etkenleri belirlemiş olan araştırmacı veya uygulayıcı bu etkenleri ortadan kaldırma ya da yeniden biçimlendirmeye yönelik önlemleri belirler ve bunları sürece yayılmış, sistematik bir plan içine yerleştirir. Eylem planında atılacak adımlar ve bunların süreleri ve zamanları açık olarak belirlenir (Şimşek ve Yıldırım, 2011; 304).

Eylem planını uygulamak için ön tarama anketinin yapıldığı altı okuldan biri seçilmektedir. Aslında uygulamanın yapılması için İl Milli Eğitim Müdürlüğünden ve valilikten Kahta Hacıbey Ortaokulu adına izin alınmıştır. Ancak Hacıbey Ortaokulunun ilçede bir okul olması ve uygulamanın yapılması için gerekli olan malzemelerin sayıca çok ve ağır olması, hassas olması konularının teknik sorunlara yol açabileceği düşünüldüğünden uygulama Adıyaman Merkez Bir Aralık Ortaokulunda yapılmış olup okul müdürünün bilgisi dâhilindedir. Tarihsel düşünme becerilerinin gelişimi üzerine yapılan bu eylem araştırmasında sorunu belirlemeye yönelik veriler toplanıp analizi ve yorumu yapıldıktan sonra, uygulayıcının da dâhil olduğu bu süreçte bir eylem ve izleme planı geliştirilmiştir.

1. Aşama: Arkeoloji bilimi ve arkeolojinin çalışma yöntemi hakkında sunum
2. Aşama: Sınıf içi arkeolojik kazı simülasyonu oluşturma
3. Aşama: Arkeovaryum ile höyük analizi
4. Aşama: Arkeolojik etkinlikler ile ilgili istasyon tekniği uygulama
5. Aşama: Yarı yapılandırılmış görüşme

Eylem araştırması süreci ile ilgili döngünün bir parçası olan izleme planı aşaması uygulayıcı tarafından uygulama sürecinde tutulan araştırma notları, uygulama sürecinde uygulama ile ilgili öğrencilerden toplanan öğrenci çalışma kâğıtları, uygulama sürecini kayıt altına alan video kayıtları ve fotoğraflar ile kayıt altına alınmıştır.

8. Eylem Planının Uygulanması ve İzlenmesi

Eylem araştırması sürecinin bir diğer aşaması diğer aşamada oluşturulan eylem planının uygulanması aşamasıdır. Geliştirilen plan çerçevesinde yeni plan işe koşulur. Uygulama sürecinde plana sadık kalınmalı ancak uygulamada görülen problemlerin çözümüne veya yeni ortaya çıkabilecek durumların özelliklerine yönelik gerekli olan değişiklikler de yapılmalıdır. Bu tür değişiklikler eylem planına yansıtılmalıdır (Şimşek ve Yıldırım, 2011; 304).

Bu çalışmada da yukarıda belirlenen eylem planına göre ilk aşamada arkeoloji bilimi ve arkeolojinin çalışma alanına yönelik uygulayıcı tarafından 10 dakika süren slayt sunusu yapılmış, arkeolojik bir kazının simülasyonu ile ilgili 10 dakika süren örnek bir video öğrencilere izletilmiş, sunu ve videonun ardından soru-cevap yöntemi ile arkeolojik kazı ile ilgili öğrenci soruları yanıtlanmıştır.

Eylem planının ikinci aşamasında, sınıf içi arkeolojik kazı simülasyonu oluşturmak için uygulama öncesinde sınıf uygulamaya hazır hale getirip sıra düzeni uygulamaya göre düzenlenmiştir. Ayrıca uygulama öncesinde gerekli materyaller(kazı tekneleri, kova, mala, kürek, fırça, elek, eldiven, mantar iğne, cetvel, sıva kumu, broşür, kilit poşet) temin edilmiş ve sınıfa yerleştirilmiştir. Kazıda kullanılan tarihi nesnelere arasında ise madeni paralar, kemikler, çömlek parçaları, süs eşyaları, kolye, küpe, çan, fosil örnekleri, vb. yer almıştır. Uygulamalar kamerayla kayıt altına alınmış ve uygulama sürecinde, uygulayıcı, araştırmacı, araştırmacının lisans üstü tez danışmanı ve kazı simülasyonu etkinliğinde uygulamaya yardım eden iki yüksek lisans öğrencisi de görev almıştır. Bu çalışma 40x3 dakika sürmüştür. Sınıf kazı teknesi sayısına göre gruba ayrılır. 30 öğrenci her grupta 5 öğrenci olacak şekilde gruplara ayrılır. Gruptaki üyelerin yapacakları çalışmadaki görevleri ve çalışmanın aşamaları kendilerine açıklanır. Kazı simülasyonu çalışmasının aşamaları şunlardır:

- Kazı teknelerinde mala yardımıyla üstteki toprak hafifçe sıyrılır.
- Fırça yardımıyla tarihi nesne bulunur.
- Bulunan nesnelere yer kaydedilir.
- Kazılan toprak elekten geçirilir ve ayrıştırılır.
- Buluntu kayıt defterine bulunan nesnenin yeri, numarası ve özellikleri kaydedilip yazılır.
- Çıkarılan buluntular kilitli poşetlere alınarak numaralandırılır.
- Sınıfta araştırma köşesinde yer alan kaynaklardan bulunan bir nesneyle ilgili araştırma yapılır.
- Kazı etkinliği sonrası etkinlikle ilgili çalışma kâğıdı öğrencilere işletilir.

Eylem planının üçüncü aşamasında arkeovaryum materyali ile höyük analizi yapmak ve kazı bölgesinde ortaya çıkabilecek tarihsel katmanların nasıl oluştuğunu anlamak ve kıyaslamak amaçlanır. Sınıf sıra düzeni etkinliğe göre uygulama öncesinde düzenlenir. Çalışmanın öncesinde yine höyük tanımı ve görselleriyle ilgili 10 dakika süren bir slayt sunusu öğrencilere izletilir. Bu çalışma için 60x30x50cm boyutlarında, kapağı çıkarılmış, cam, dikdörtgen bir akvaryum, 3 cm yüksekliğinde 6 katman için 6 farklı renkte toprak (kum, talaş, farklı toprak, boyanmış köpük..), akvaryum arasına katmanların rahat oluşturulabilmesi için mukavva karton (6 adet), strafor (5 adet) ve tarihsel malzemeler (salyangoz ve midyeden oluşan fosil örnekleri, taş malzemeler, kemik parçaları, çömlek parçaları, porselen parçaları, demir malzemeler, kandil türleri, bir avuç yanmış buğday, bir avuç kömür parçası, çimen, madeni ve kağıt paralar uygulama öncesinde temin edilir. Arkeovaryumun her bir katmanının yapılması için daha öncesinden ayrılan altı öğrenci grubundan her birinden birer öğrenci çağrılır ve katmanlar aşamayla, tarihsel devirlere göre yapılır.

Eylem araştırmasının dördüncü aşaması çeşitli arkeolojik etkinliklerden istasyon oluşturma ve uygulamadır. Sınıf sıra düzeni uygulama öncesinden hazırlanır. Öğrenciler öncesinde gruplara ayrılmışlardır. Uygulama için gerekli olan malzemeler (alçı, baklava tepsisi, çakıl taşları, çalışma yaprakları, kum, iskelet modeli, fırça, kürek, puzzle, arkeovaryum) öncesinden temin edilmiştir.

Birinci masada bir önceki haftadan hazırlanan arkeovaryum etkinliği ile ilgili çalışma kağıtları mevcuttur ve öğrenciler arkeovaryuma bakarak çalışma kağıtlarını doldururlar. Etkinliğin amacı öğrencilerin çalışma kağıtlarındaki soruları yanıtlayarak tarihsel katmanların analizini yapmalarıdır. İkinci masada bir iskelet maketinin gündelik tarihsel malzemelerle kaplı mezar simülasyonu mevcuttur ve öğrenciler bu mezarı kazarak mezardaki eşyalardan hareketle mezardaki kişinin hangi devirde yaşayıp hangi dini inanca sahip olduğuna, hangi cinsiyetten olduğuna dair birçok bilgiye ulaşabilir ve böylece tarihsel düşünebilir. Üçüncü masada bir kap içerisinde bir adet kırık porselen ve dördüncü masada bir adet kap içinde kırık çömlek parçaları mevcuttur. Bu etkinliklerle ulaşılmak istenen amaç öğrencilerin buldukları kırık parçaları yapıştırarak malzemenin bütününe elde etmektir. Beşinci masada baklava tepsisine hazırlanan alçı yayılır ve çakıl taşlarından bir evin temeli yapılır ve öğrencilerden bu temel evin bütününe hayal etmeleri ve bu evin temelini çizmeleri istenir. Bu etkinlikte ulaşılmak istenen amaç öğrencilerin o tarihlerde yaşayan insanların yaşam tarzları, beslenme ve barınma koşulları hakkında tahminlerde bulunarak tarihsel düşüncelerini sağlamaktır. Altıncı masada ise tarihsel bir puzzle vardır ve öğrencilerden parçaların birleştirip resmin bütününe elde etmeleri istenir. Daha öncesinde gruplara ayrılmış öğrencilerden her bir grup bir etkinliğin başında, öğretmen ve uygulayıcının yönlendirmeleriyle uygulamaya başlamaktadırlar. Etkinliğin ardından on dakika geçtikten sonra gruplar sırayla yer değiştirmekte ve her grup bir önceki grubun etkinliğini devam ettirmektedir. Bu 3x40 dakikalık süreç tüm grupların tüm etkinliklere katılımıyla sona erecektir. Etkinlikler çerçevesinde hazırlanan çalışma yaprakları öğrencileri yaptırılır.

Eylem araştırmasının son aşaması tüm etkinlikler sonrasında öğrencilere uygulanan son değerlendirme anketi olup amaç eylem planı uygulamasının analizini ve değerlendirmesini yapmaktır.

9. Uygulamanın Analizi ve Değerlendirilmesi

Bu aşamada uygulama sonuçları analiz edilir ve problemin ne derece çözüldüğüne yönelik değerlendirme yapılır. Bu değerlendirmede uygulamada ortaya çıkan sorunlar, bu sorunların kaynakları, planın etkililiği, benzer problemler için çıkarımlar ve aynı probleme yönelik olarak atılabilecek yeni adımlar ele alınır (Şimşek ve Yıldırım, 2011; 305).

Eylem araştırması sürecinde uygulamanın analiz ve değerlendirilmesi amacıyla uygulama sonrasında uygulayıcının görev yaptığı ve eylem araştırması uygulamasının yürütüldüğü 26 adet 6. sınıf öğrencisine yapılandırılmış görüşme yaptırılarak eylem araştırması uygulamalarından elde edilen verilerin analiz ve yorumunun yapılabilmesi amaçlanmıştır. Yapılandırılmış görüşme soruları uygulama sürecine yönelik olup mevcut durum ve uygulama sonrası durum arasındaki gelişim ve değişimi yansıtması amacıyla önemli olup eylem araştırması sürecine de yön vermektedir.

VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırma bir nitel araştırma olduğu için araştırmada kullanılan veri toplama araçları da nitel araştırmanın en çok kullanılan veri toplama araçları olan görüşme, gözlem ve doküman incelemesi olacaktır. Bu veri toplama araçlarının niteliklerinden kısaca bahsedilip araştırmada kullanılan veri toplama araçlarına değinilecektir.

1. Görüşme

Nitel araştırmada en sık kullanılan veri toplama aracı görüşmedir. Görüşme insanların bakış açılarını, deneyimlerini, duygularını ve algılarını ortaya koymada kullanılan, oldukça güçlü bir yöntem olup (Bogdan ve Biklen, 1992), görüşmede kullanılan temel yöntem sözlü iletişimdir. Bu

araştırma kapsamında araştırmanın problem durumunu belirlemek amacıyla uygulamadan önce uygulayıcı öğretmenin yer aldığı okul ile birlikte 6 okuldaki öğrencilere ön tarama anketi uygulanmıştır. Uygulayıcının görev yaptığı okuldaki 6. sınıf öğrencilerine, eylem planı çerçevesinde uygulamadan sonra arkeoloji konularının sınıf içinde yaparak yaşayarak öğreniminin sonuçlarını ve yansımalarını görmek amacıyla yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Bu görüşme formu oluşturulurken özellikle uygulamalarda yapılan etkinliklerin kapsadığı tarihsel düşünme becerilerine yönelik sorular oluşturulmuştur. Ayrıca ön tarama anketinde sorulan soruların bir kısmı ile ilişkilendirilerek karşılaştırma yoluna gidilmek istenmiştir. Öğrencilerin yapılandırılmış görüşme sorularına daha rahat cevap vermelerini sağlamak için yazılı veya sözlü olarak yanıtlamalarında serbest bırakılmışlardır. Görüşme soruları tarihsel düşünme becerileri üzerine çalışmış iki akademisyen tarafından incelenmiş olup söz konusu soruların ilişkili oldukları tarihsel düşünme becerilerini kapsadığına dair %85 oranında ortak görüş belirtmişlerdir. Görüşme sorularının ayrıca dil uzmanı tarafından değerlendirmesi yapılmış ve öğrencilerin anlayacağı şekilde ifadeler düzenlenmiştir. Görüşme sorularının anlaşılabilirliğini sağlamak için 1Aralık Ortaokulundaki başka bir sınıftaki öğrencilere sorularak pilot çalışması yapılmıştır.

2. Gözlem

Nitel araştırmada kullanılan ikinci en yaygın veri toplama yöntemi ise gözlemdir. Sosyal olguların gözlenerek anlaşılabilirliği varsayımına dayanan gözlem yöntemi kendi içinde katılımcı ve katılımcı olmayan gibi gruplara ayrılır ve herhangi bir ortamda veya kurumda oluşan davranışı ayrıntılı olarak tanımlamak amacıyla kullanılan bir yöntem olarak tanımlanır (Şimşek ve Yıldırım, 2011; 41). Bu çalışmada uygulama sürecini ve yapılan etkinliklerin öğrenciler üzerinde ve öğrencilerin tarihsel düşünme becerileri üzerindeki etkisini gözlemlemek amacıyla kaydedilen video kamera çekimleri, araştırmanın yapılandırılmamış gözlem tekniğinin uygulandığını gösterir.

3. Doküman İncelemesi

Dokümanlar nitel araştırmada önemli bir yer tutar. Şimşek ve Yıldırım'a göre (2011; 187), doküman incelemesi araştırılması hedeflenen olgu/olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Doküman incelemesi ayrıca araştırmacının çalıştığı konuyla ilgili kişi veya kurumlara doğrudan ulaşamayacağı durumlarda önemli bir bilgi toplama yöntemi olabilir (Işık, 2008; 48). Araştırma sürecinde hazırlanan planlar doğrultusunda ortaya çıkan öğrenci ürünleri yani uygulamalardaki etkinliklerle ilgili olarak hazırlanan çalışma kâğıtları, araştırmada kullanılan doküman incelemesi veri toplama tekniğine örnektir. Üç hafta boyunca uygulanan her bir etkinlik için oluşturulan çalışma kâğıtları, eylem planlarının gözden geçirilmesi konusunda araştırmacıya yol göstermekte, tarihsel düşünme becerilerinin gelişimi konusunda öğrenci ilerlemesini yansıtmakta ve eylem planlarının hedefe ulaşmasını izlemeye olanak tanımaktadır.

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde arkeoloji konularının sınıf içi yaparak yaşayarak öğrenimine yönelik uygulama öncesi, uygulama süreci ve uygulamanın öğrenciler ve öğretmen üzerindeki etkilerine yönelik bulgular ve buna bağlı olarak yapılan yorumlar yer almaktadır. Bulgular araştırmanın problem cümlesi ve alt problem cümleleri doğrultusunda toplanan verilerden elde edildiği için öncelikle her bir problem cümlesi belirtilerek elde edilen bulgular yorumlanacaktır.

1. Öğrencilerin Arkeoloji Bilimi ve Çalışma Yöntemi Hakkındaki Ön Bilgi ve Deneyimlerine İlişkin Bulgular ve Yorum

“6. Sınıf Öğrencilerinin Arkeoloji Bilimi ve Arkeoloji Konuları İle İlgili Bilgi ve Deneyimleri Nasıldır?” birinci alt problemine ilişkin bulgular, uygulama süreci öncesinde öğrencilere uygulanan ön tarama anketinin sorularına verilen öğrenci cevaplarından elde edilmiştir. Bu bulgular eylem araştırmasının “problemi belirleme” boyutunda toplanan verilere dayanmaktadır. Uygulayıcının görev yaptığı okullarla birlikte, problem durumunu daha geniş bir çevrede ortaya koyabilmek için

toplam 6 okulda öğrencilere ön tarama anketi uygulanmıştır. Bu cevaplar her bir soru maddesine verilen cevaplar doğrultusunda tablolaştırılmış olup aşağıda sunulmuştur.

Tablo 3: Öğrencilerin Tarihi Alan Gezisine Katılma Oranları

	1 Aralık Ortaokulu	Yunus Emre Ortaokulu	Şehit Cem Özgül Ortaokulu	Söğütlü Cumhuriyet Ortaokulu	Hacı Bey Ortaokulu	Bağbaşı Ortaokulu	Toplam
							f- %
Evet	21	1	1	6	2	2	33 15
Hayır	4	24	24	19	58	56	185 85

Tablo 3'e bakıldığında, Araştırmaya katılan 218 öğrencinin yaklaşık % 15'i bu soruya "evet" cevabı verirken yaklaşık % 85'i "hayır" cevabı vermiştir. Buradan elde edilen bulgu da araştırmaya katılan öğrencilerin öğretmenleriyle birlikte sosyal bilgiler dersi veya başka bir ders için müze, arkeolojik kazı alanı, kale, kalıntı ve benzeri bir etkinliğe katılımlarının oldukça az olduğudur. Araştırmaya katılan öğrencilerden öğretmenleriyle birlikte herhangi bir tarihi alan, müze, kale, kalıntı vb. bir yere giderek etkinliğe katılan öğrencilerin çoğunlukla bireylerin gündelik eşyalarını hatırladıkları ve en az oranda ise bitki ve hayvan kalıntılarını hatırladıklarını ifade etmişlerdir.

Eylem araştırmasının uygulama süreci ve uygulama sonrasında yapılan yarı yapılandırılmış görüşme, ön tarama anketinin uygulandığı 6 okuldan biri olan Adıyaman Merkez Bir Aralık Ortaokulunda gerçekleşmiştir. Ön tarama anketine yanıt veren okullar arasında tarihi alanı ziyaret eden öğrenci sayısı oranı en yüksek çıkan okul Bir Aralık Ortaokuludur. Eylem araştırmasının uygulanması için Bir Aralık Ortaokulunun tercih edilmesinin nedeni ise şudur: Ön tarama anketine cevap veren diğer beş okulun tarihi alanı ziyaret eden öğrenci sayısı oranı düşük olup bu öğrencilerin arkeoloji ile ilgili ön bilgi ve deneyimleri eksiktir ki bu durumda araştırmanın problem durumunu tespit etmek çok da zor olmayacaktır; ancak arkeoloji ile ilgili ön bilgi ve deneyimleri olan bir öğrenci grubunda eylem araştırması sürecini uygulayıp araştırmanın problem durumunu daha net bir şekilde ortaya koymak bu çalışmayı daha anlamlı kılacaktır.

Tablo 4: Öğrencilerin Arkeoloji İle İlgili İnfomal Deneyimleri

	Bir Aralık Ortaokulu	Hacı Bey Ortaokulu	Bağbaşı Ortaokulu	Yunus Emre Ortaokulu	Şehit Cem Ortaokulu	Söğütlü Cumhuriyet Ortaokulu	Toplam
Evet	7	27	15	15	11	14	89
Hayır	18	33	43	10	14	11	129

Tablo 4'e bakıldığında araştırmaya katılan 218 öğrencinin yaklaşık % 41'i bu soruya "evet" cevabını verirken yaklaşık % 59'u da "hayır" cevabını vermiştir. Buradan elde edilen bulgu araştırmaya katılan öğrencilerin arkeolojik bir kazıyı televizyondan veya internette izleme oranlarının araştırmaya katılan öğrencilerin yarısından daha az olduğu görülmektedir. Bu da öğrencilerin informal yollarla dahi arkeolojik kazı süreci ile ilgili deneyim ve bilgilerinin yeteri kadar olmadığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Ön tarama anketinde öğrencilere "**Sosyal Bilgiler dersinde arkeoloji ile ilgili olduğunu düşündüğünüz konular hangileridir?**" sorusu sorulmuş olup bu soruyla ilgili bulgular Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5: Sosyal Bilgiler ve Arkeoloji İlişkisi

Sosyal Bilgiler& Arkeoloji İlişkisi	Frekans
Tarih bilimi, tarih öncesi ve tarihi devirler, tarihi eserler	73
Bilmiyorum-cevap yok-yanlış cevap-yok	61
Anadolu-Mezopotamya-uygarlıklar	50
Türkler	26
Bilim-icat ve araştırma	20
Kazı ve arkeolojinin faaliyetleri	15
Coğrafya konuları	13
Demokrasi	6
Diğer	10

Tablo 5'e bakıldığında araştırmaya katılan öğrencilerin sosyal bilgiler dersinde arkeolojiyle ilgili olduğunu düşündükleri konuların araştırmaya katılan öğrencilerin yarısından fazlası tarafından tarih öncesi ve tarihi devirlerle ilgili konular olduğu görülmektedir. “*tarihe yolculuk, uygarlıklar beşiği Anadolu*”, “*Anadolu da yaşamış uygarlıklar, tarihi devirler*” şeklindeki öğrenci cevaplarından anlaşılacağı gibi öğrencilerin sosyal bilgiler dersinde arkeoloji ile ilgili olduğunu düşündükleri konular genel olarak Anadolu, tarih ve tarihle ilgili konulardır. Bunun yanı sıra araştırmacının ön tarama anketine katılan öğrencilerin yaklaşık % 30'unun bu soruya verdiği cevaplardan “*tarihi eserler olun ve geziye başlayabilirler*”, şeklindeki cevap ise öğrencilerin sosyal bilgiler dersinde arkeoloji ile ilgili olan konular hakkında bir şey bilmedikleri veya soruya yanlış cevaplar verdiğini göstermektedir. Kısacası öğrenciler sosyal bilgiler dersi kapsamında sadece Anadolu uygarlıkları ve tarih öncesi dönemlerin arkeoloji ile ilgili olduğunu ifade etmişlerdir. Oysa sosyal bilgiler dersi tarih, arkeoloji, vatandaşlık, coğrafya vb alanları içerir ve bu alanlar birbiriyle ilişkili olup coğrafya veya tarihle ilgili herhangi bir konunun özünde arkeoloji de vardır ve öğrenciler sosyal bilgilerle ilişkili olan konular olarak genel anlamda tarihi birkaç konu saymışlardır ve bu da yetersiz bir açıklamadır.

Ön tarama anketinde öğrencilere “**Arkeoloji sizce nedir?**” ve “**Arkeolog sizce kimdir?**” sorusu sorulmuş olup bu soruyla ilgili bulgular Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6: Arkeolojinin ve Arkeoloğun Tanımı

Arkeoloji Tanımı	Frekans	Arkeoloğun Tanımı	Frekans
Kazı bilimi	87	Kazı yapan kişi	93
Araştırmak-dedektiflik	54	Bilmiyorum-yanlış cevap- cevap yok	64
Kalıntı ve buluntu	58	Bilim adamı	44
Yanlış bilgi-bilmiyorum-cevap yok	37	Dedektiflik	7
Bilim dalı	32		

Tablo 6'ya bakıldığında araştırmaya katılan öğrencilerin büyük çoğunluğunun arkeolojinin diğer sosyal bilimlerden farklı olarak kazı bilimi olduğunu düşündükleri, arkeoloji ile araştırmayı ilişkilendirdikleri, arkeoloğun kazı yapan kişi, bilim adamı veya dedektif olduğunu düşündükleri görülmektedir. Arkeolojinin bir bilim dalı olarak ifade edilme frekansı ise 32'dir. Bu sorulara verilen öğrenci cevaplarının bir kısmı şöyledir: “*arkeoloji eski olanı araştıran, tarih öncesi döneme ve tarihsel dönemlere ait kalıntı ve bulguları inceleyen ve zamanda dedektiflik yapan bir bilimdir*”, “*Arkeolog kazı yapan ve tarihi eserleri bulan kişi*” ve benzeri öğrenci cevapları, öğrencilerin arkeolojinin kalıntıları inceleyen ve araştıran bir bilim dalı olarak gördüklerini düşündükleri anlamına gelmektedir. Ancak yine de araştırmaya katılan öğrencilerden arkeolojinin ne olduğunu bilmeyen veya bu soruya yanlış cevap veren öğrenci sayısının da az olmadığı, bu sayının araştırmaya katılan öğrencilerin yaklaşık % 17'si olduğu, bu soruya yanlış cevap veren öğrencilerin kalıntı ve buluntuları arkeolojinin kendisi olduğunu düşündükleri görülmektedir. Öğrencilerin yaklaşık %29'u olan 64 öğrencinin de arkeoloğun kim olduğunu bilmedikleri sonucuna ulaşılmaktadır. “*Tarihi kişileri araştıran kişilere denir*” ve *arkeoloğun tanımına ilişkin de “Müzeyi gezmek gibi şeyler çağırıştırıyor”* ve benzeri öğrenci cevapları ise öğrencilerin arkeoloji bilimi hakkında yanlış bilgilere sahip oldukları veya arkeolojinin ve arkeoloğun ne anlama geldiğini bilmedikleri ve arkeolojinin tarihsel kalıntılar olduğunu düşündükleri anlamına gelmektedir.

Ön tarama anketinde öğrencilere “**Arkeolojik bir kazı sizce nasıl gerçekleşir?**” sorusu sorulmuş olup bu soruyla ilgili bulgular Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7: Arkeolojik Kazı Süreci

Kazı Yöntemi	Frekans
Kazı ile	72
Yanlış cevap-bilmiyorum- cevap yok	71
Araştırma-öğrenme-keşif	43
Diğer	30
Hassas şekilde-planlı-iş bölümü	29
Araç-aletler ile	17

Arkeolojik bir kazı sürecinde arkeolog öncelikle araştırmasını ve kazı yapacağı alanı tespit eder, ilgili alanı kazar, fırça ve mala yardımıyla kazı faaliyetini yürütür, elde ettiği tarihi eserleri poşetleyip numaralandırır ve saklar. Tablo 7'ye bakıldığında araştırmaya katılan öğrencilerin yarısından fazlası arkeolojik bir kazının kazı faaliyeti ile gerçekleştiğini düşündükleri gözlemlenmiştir. Ancak öğrencilerin genel olarak arkeolojik bir kazının nasıl gerçekleştiğini bilmedikleri öğrencilerin bu soruya yanlış cevap vermelerinden veya bu soruyu boş bırakmalarından anlaşılmaktadır ki zaten ön tarama anketinin 1. ve 8. Sorusuna verilen öğrenci cevaplarının frekansı bu konuda açıklayıcı olmaktadır. Öğrencilerin bu soruya verdikleri “*arkeologların kazı alanına gidip kazı yapmasıyla*”, “*arkeolojik bir kazı bir tarla veya bir yer kazısında nerenin nasıl kazılacağı tespit edilir ve öyle gerçekleşir*” şeklindeki cevaplar öğrencilerin arkeolojik bir kazının tarihi veya eski bir alanın önceden araştırılıp tespit edilip kazılmasıyla gerçekleştiğini bildikleri anlamına gelmektedir. Bu soruya cevap vermeyen veya yanlış cevap veren öğrenciler ön tarama anketine katılan 218 öğrencinin yaklaşık %32,5’ü olup 71 kişidir. Bu soruya verilen olumsuz yanıtlar şöyledir: “*Bilmediğim için cevap veremiyorum*” şeklindeki cevaplar ve bu soruyu yanıtsız bırakan öğrencilerin yoğunluğu, öğrencilerin arkeolojik bir kazının nasıl gerçekleştiğini bilmedikleri anlamına gelmektedir.

2. Öğrencilerin Tarihsel Düşünme Becerilerinin Geliştirilmesine Yönelik Bulgu ve Yorumlar

“Arkeoloji Konularının Sınıf İçi Yapararak Yaşayarak Öğrenilmesinin Öğrencilerin Tarihsel Düşünme Becerilerine Etkisi Nasıldır?” ikinci alt problemine ilişkin elde edilen bulgular, uygulama süreci sonrasında öğrencilere yapılan yarı yapılandırılmış görüşmenin açık uçlu sorularına verilen öğrenci cevaplarından elde edilmiştir. Bu cevaplar her bir soru maddesine verilen cevaplar doğrultusunda tablolaştırılmış olup aşağıda yer almaktadır.

Tarihsel düşünme becerilerinden olan “kronolojik düşünme becerisi” için belirlenen alt basamaklardan “geçmiş, bugün ve gelecek zamanı birbirinden ayırt etme” becerisinin gelişimine yönelik yarı yapılandırılmış görüşmenin 7. sorunun cevapları tablolaştırılmış ve yorumlanmış şekilde aşağıda mevcuttur.

Yarı yapılandırılmış görüşmede öğrencilere “**Gerçekleştirilen etkinlikler sayesinde tarihi devirleri daha iyi anlayabildiğinizi söyleyebilir misiniz? Neden?**” sorusu sorulmuş olup bu iki soruya ilişkin elde edilen bulgular Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8: Tarihi Devirleri Anlayabilme Becerisi

Tarihi Devirleri Anlayabilme	Frekans	Yüzde (%)
Evet	22	85
Hayır	4	15
Toplam	26	100

Tablo 8’e bakıldığında araştırmaya katılan 26 öğrencinin yaklaşık % 85’i “*Evet. Özellikle höyük etkinliğinde daha iyi anladım*”, “*Evet. Çünkü yaptığımız etkinliklerde tarihi devirler hakkında öğretmenlerimiz birçok bilgi verdi*” şeklinde cevaplar vererek gerçekleştirilen sınıf içi etkinlikler sayesinde tarihi devirleri daha iyi anlayabildiklerini ifade ederken, öğrencilerin yaklaşık % 15’i ise “*Diğer sorularda da söylediğim gibi bunları zaten biliyordum*” şeklinde cevaplar vererek gerçekleştirilen sınıf içi etkinliklere rağmen tarihi devirleri anlayamadıklarını veya önceden bildiklerini söylemiştir.

Tarihsel düşünme becerilerinden olan “kronolojik düşünme becerisi” için belirlenen alt basamaklardan “kendi tarihsel anlatılarını yapılandırmada zamana ait bir sıra, kronolojik bir düzen oluşturma, belirli bir zaman akışına göre tarihsel bir metin oluşturma” becerisinin gelişimine yönelik yarı yapılandırılmış görüşmenin 15. sorunun cevapları tablolaştırılmış ve yorumlanmış şekilde aşağıda mevcuttur.

Yarı yapılandırılmış görüşmede öğrencilere “**Taş devrine, cilalı taş devrine, maden devirlerine ait yaptığınız çalışmada hangi nesnelere hatırlıyorsunuz?**” sorusu sorulmuş olup bu iki soruya ilişkin elde edilen bulgular Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 9: Tarihi Devirlere Ait Sınıflama Becerisi

Tarih Öncesi Devirlere Ait Sınıflamayı Yapabilme	Frekans	Yüzde (%)
Sınıflamayı doğru yapan öğrenci sayısı	15	58
Sınıflamayı yapamayan öğrenci sayısı	11	42
Toplam	26	100

Tablo 9’a bakıldığında araştırmaya katılan 26 öğrencinin yaklaşık % 58’i “*Taş ve cilalı taş devrinde taş ve topraktan yapılmış malzemeler, maden devrinde ise bakırdan yapılmış malzemeler kullanılır*”, “*1)Taştan mızraklar, baltalar, bazı ev malzemeleri, 2)taşın biraz daha işlenmiş hali olan işlenmiş mızraklar, 3) demirden malzemeler*” şeklindeki öğrenci cevaplarına bakarak tarih öncesi devirlerle ilgili yapılan etkinliklerde elde edilen buluntulara göre tarih öncesi devirleri sınıflandırabildikleri ve yaklaşık % 42’si ise “*Değişik taşlar ve deniz kabukları*”, şeklindeki cevaplarına bakarak elde edilen buluntulara göre tarih öncesi devirler ile ilgili sınıflandırmayı tam olarak yapamadıkları görülmüştür.

Tarihsel düşünme becerilerinden olan “kronolojik düşünme becerisi” için belirlenen alt basamaklardan “tarihsel süreklilik ve değişimi açıklama” becerisinin gelişimine yönelik yarı yapılandırılmış görüşmenin 13. Sorunun cevapları tablolaştırılmış ve yorumlanmış şekilde aşağıda mevcuttur.

Yarı yapılandırılmış görüşmede öğrencilere “**Arkeovaryumdaki tarihsel katmanları incelemeniz size ne gibi katkılar sağladı?**” sorusu sorulmuş olup bu iki soruya ilişkin elde edilen bulgular Tablo 10’da sunulmuştur.

Tablo 10: Süreklilik ve Değişim Algısını Ortaya Koyabilme

Süreklilik ve Değişim Algısını Ortaya Koyabilme	Frekans	Yüzde (%)
Evet	15	58
Hayır	11	42
Toplam	26	100

Tablo 10’ a bakıldığında verilen öğrenci cevaplarına göre araştırmaya katılan 26 öğrencinin yaklaşık % 58’i “*Tarihte eskiden yeniye doğru olan sıraları daha iyi öğrendim*”, “*En alttaki kalıntularla en üstteki kalınlar arasında yüz bin fark olduğunu söyler*” şeklindeki cevaplarla arkeovaryumdaki tarihsel katmanları incelemenin kendilerine sağladığı katkılar açısından süreklilik ve değişime ait bilgiler içeren cevaplar verirken; öğrencilerin yaklaşık % 42’si ise “*Pek eğlenceli olmasa da bizlere geçmişi öğretti*” şeklindeki cevaplarla arkeovaryum ile ilgili yapılan etkinlikte tarihsel katmanları incelemenin kendilerine sağladığı katkılar açısından süreklilik ve değişime ait bilgi içermeyen cevaplar vermişlerdir. Bu tablodan elde edilen bulgu araştırmaya katılan öğrencilerin yarısından fazlasının bu soruya ilişkin süreklilik ve değişime ait bilgiler içeren cevaplar verdiğidir.

Tarihsel düşünme becerilerinden olan “tarihsel kavrama becerisi” için belirlenen alt basamaklardan “yazarın, tarihi belgenin, buluntuların ya da metnin kaynağını tanımlama ve güvenilirliğini değerlendirme” ve “tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma becerisi” içerisinde yer alan “tarihsel kanıtlara dayalı yorumlar yapma” becerilerinin gelişimine yönelik eylem araştırmasının uygulama bölümünde uygulama adımlarından olan “arkeolojik kazı simülasyonu” etkinliğinde uygulanan çalışma yapıları örneklerinin tablolaştırılmış şekli aşağıdaki tablolarda sunulmuştur.

Tablo 11: Kazı Simülasyonu Etkinliği 1 Numaralı Öğrencinin Çalışma Yaprağı Cevapları

Eser İle İlgili Bilgiler	Öğrenci Raporu
Tarihi Eserin Adı	Bizans dönemi sikkesi
Tarihi Eserin Yaşı/Zamanı	MÖ 7. yy da keşfedildi
Tarihi Eseri Yapan Veya Kullanan Kişi	Lidyalılar buldu, Lidyalılar yaptı, tüm dünya kullandı
Tarihi Eserin Malzemesi	Malzemesi metal, altın gümüş bakır
Tarihi Eserin Şekli	Eriyik haldeki metalin üzerine düz bir yüzey dökülmesiyle olur. En başlarda biçimi yoktu ama sonra şekil verildi
Tarihi Eserin Kullanıldığı Mekân	Batı Anadolu'da yapıldı. Yazılı belgelerde kullanıldı. Lidya'da yapıldı
Tarihi Eserin Kullanım Amacı Ve Şekli	Alışverişi daha kolay yapmak için yapıldı Ticaret için kullanıldı. Henüz kaldırılmadı. Hayatı kolaylaştırmak için buraya getirildi

Bu tabloya göre kazı simülasyonu uygulaması sonrası öğrencilerin hangi başlıklarda yorum yapabildikleri ya da hangi başlıklarda yorum yapamadıkları görülmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf içi arkeolojik kazı simülasyonu çalışmasında keşfettikleri nesnelerin kaynağını tanımlama, iç ve dış kritiğini yaparak güvenilirliğini değerlendirme noktasında kısmen yorumlayabildikleri görülmektedir. Öğrencilerin genelinen buldukları tarihi nesnenin; resmini detayları yansıtmadan çizibildikleri ve şeklini tarif edebildikleri, ne olduğuna dair bilgiler sundukları, kim tarafından yapıldığı ve kimler tarafından kullanıldığı, nesnenin tarihteki kullanım amacını açıklayabildikleri, nesnenin hangi malzemelerden yapıldığını tahmin edebildikleri, ancak buldukları tarihi nesnelerin hangi mekânlarda kullanıldığına dair fikir yürütemedikleri, nesnelerin yaşı hakkında dönemsel olarak genel bir bilgiye sahip oldukları görülmektedir. Bu tablolardan anlaşılın şu ki; öğrenciler tarihi nesnelere hakkında genel olarak fikre sahip olmakla beraber, tarihi nesnelere ilgili bilgilerinin yüzeyseldir.

Tarihsel düşünme becerilerinden olan “tarihsel kavrama becerisi” için belirlenen alt basamaklardan “bir tarihsel metni aslına uygun şekilde yeniden oluşturma/kendi cümleleriyle ifade etme” becerisinin gelişimine yönelik yarı yapılandırılmış görüşmenin 18. ve 19. Sorularının cevapları tablolaştırılmış ve yorumlanmış şekilde aşağıda mevcuttur.

Eylem araştırması sürecinin uygulama süreci kısmında istasyon etkinliklerinden biri olan “mezar kazısı” etkinliğinde öğrenciler bir mezar kazısı gerçekleştirmekte ve yapılan kazı sonrası ölen kişinin kendisiyle birlikte kişisel eşyalarının da gömüldüğünü görmekteydiler. Yarı yapılandırılmış yarı yapılandırılmış görüşmenin 18. Sorusunda da öğrencilerden kendilerini tarih öncesi dönemde yaşadıklarını hayal ederek öldüklerinde kendileriyle birlikte mezarlarına nelerin gömülmesini istedikleri sorularak öğrencilerin kendilerini tarih öncesi dönemde yaşayan birinin yerine koyması ve dolayısıyla tarihsel empati kurması istenmektedir.

Yarı yapılandırılmış görüşmenin “**Tarih öncesi dönemde yaşayan biri olsaydınız mezarınıza nelerin konulmasını isterdiniz? Neden?**” sorusu öğrencilere sorulmuş olup elde edilen bulgular tablolaştırılmış şekilde Tablo 12’de sunulmuştur.

Tablo 12: Tarih Öncesi Dönemde Yaşayan Biri Olarak Öğrencilerin Yanlarında Götürmek İstedikleri Nesnelere

Cevaplar	Frekans
Kişisel eşyalar	16
Süs eşyası	9
Değerli eşyalar	8
Yiyecek-içecek malzemesi	4
Aile ve arkadaş	3
Teknolojik malzemeler	2
Yok-cevap yok-yanlış cevap	2

Tablo 12’ye bakıldığında bu soruya verilen “Eski insanlar öldükten sonra yaşadıklarına da inandıkları için ben de kıyafet, yemek, tabak gibi şeyler konulmasını isterdim”, “Tencere, kolye, yüzük, bardak konulmasını isterdim. Çünkü öbür dünyada yemek yapardım süslenirdim” şeklindeki öğrenci cevaplarından hareketle araştırmaya katılan öğrencilerin genelinen tarih öncesi dönemde yaşasalar mezarlarına kişisel ve değerli eşyalarının ve süs eşyalarının konulmasını istedikleri

görülmüştür. Bu durum öğrencilerin ölümden sonraki hayatlarında kendilerine lazım olacak temel ihtiyaç malzemelerini kullanmak istediklerini ortaya koymaktadır. Ancak 2 öğrenci “*Bir şey konulmasını istemezdim. Mezarıma konulursa bir işe yaramadan çürüyüp gidecek. Fakat dışarıda kalırsa diğer insanlar onu kullanabilir*” şeklinde cevaplar vermiş olup kendilerini o dönemde yaşayan insanların yerine koyamamış olup tarihsel empati kuramamışlardır.

Eylem araştırması sürecinin etkinliklerinden biri olan “ev temeli” etkinliğinde öğrencilerden (öğrenciler daha öncesinden gruplandırılmıştı) çakıl taşlarından tarih öncesi dönemde yaşanan bir ev temeli oluşturarak bu temel üzerinden evin tamamını kendilerinin çizebilmeleri ve tarihsel empati kurabilmeleri hedeflenmiştir.

Yarı yapılandırılmış görüşmenin “**Tarih öncesi dönemde Anadolu’da yaşadığınızı düşünürseniz evinizin konforu hakkında neler söyleyebilirsiniz?**” sorusu öğrencilere sorulmuş olup elde edilen bulgular tablolaştırılmış şekilde Tablo 13’te sunulmuştur.

Tablo 13: Ev Temeli Etkinliğinin Tarihsel Empati Becerisine Katkısı

Tarihsel Empati Kurabilme	Frekans	Yüzde (%)
Tarihsel empati kurabilen öğrenci sayısı	17	65
Tarihsel empati kuramayan öğrenci sayısı	9	35
Toplam	26	100

Tablo 13’e bakıldığında, bir önceki soruyla ilişkili olarak bu soruya verilen öğrenci cevaplarından da hareketle, araştırmaya katılan 26 öğrencinin yaklaşık % 65’i “*Ev öncelikle topraktan olurdu ve evin içinde topraktan çanak falan bulunabilirdi*”, “*O zamana göre normal fakat günümüze göre gayet konforsuz bir ev olurdu*” şeklinde cevaplar vererek tarih öncesi dönemde yaşadıklarını hayal ederek o zamanlarda yaşanan evlerin özelliklerini yazabilmiş olup tarihsel empati kurabilmişlerdir. Ancak 26 öğrencinin yaklaşık 35’i de “*O zamana göre güzel ve konforlu bir ev*” şeklinde cevaplar vererek kendilerini tarih öncesi dönemde yaşayan biri olarak düşünememiş ve o dönemde yaşanan evlerin özelliklerini yazamamış olup tarihsel empati kuramamışlardır.

Tarihsel düşünme becerilerinden olan “tarihsel kavrama becerisi” için belirlenen alt basamaklardan “tarihi kalıntıları hayal gücü kullanarak okuma” becerisinin gelişimine yönelik yarı yapılandırılmış görüşmenin 4.ve 5. Sorularının cevapları tablolaştırılmış ve yorumlanmış şekilde aşağıda mevcuttur.

Yarı yapılandırılmış görüşmenin “**Gerçekleştirilen etkinlikler sizde o eski insanların yaşamı hakkında neler düşündürdü?**” sorusu öğrencilere sorulmuş olup elde edilen bulgular tablolaştırılmış şekilde Tablo 14’de sunulmuştur.

Tablo 14: Tarih Öncesi Dönemde Yaşayan İnsanların Yaşam Biçimi

Cevaplar	Frekans
Zor ve ilkel yaşam/teknolojik farklılık	21
Ölümden sonra yaşam	4
Süslenme	4

Tablo 14’e bakıldığında, bu soruya verilen “*En çok höyük incelemesini beğendim çünkü eski yaşamdan en çok o bahsediyordu bize tahmin yapıyordu. Arkeologların işi zaten o*”, “*Nasıl giyindiklerini, ne yediklerini, bulduğumuz süs eşyaları o zamanki kadınların şimdiki kadınlar gibi süslenmeye önem verdiklerini düşündürdü*”, şeklindeki öğrenci cevaplarından hareketle, araştırmaya katılan öğrencilerin genelinin gerçekleştirilen etkinlikler sonrası o dönemde yaşamış insanların teknolojiye yoksun, zor ve ilkel bir yaşam sürdürdüklerini düşündükleri görülmüştür. Bu soru ile öğrencilerden yaptıkları etkinlikler ve öğrendikleri bilgiler sonrasında tarihsel eserlerle ve tarihi eserlere yönelik yapılan etkinliklerle ilgili hayal gücü kullanabilmeleri ve kendilerini eski dönemlerde yaşamış insanların yerine kendilerini koyabilmeleri amaçlanmış olup öğrencilerde tarihsel düşünme becerilerinden “tarihsel kavrama” becerisinin de gelişimi gözlenmek istenmiştir.

Yarı yapılandırılmış görüşmenin “**Etkinlikleri gerçekleştirirken kendinizi eski insanların yerine koyabildiniz mi? Nasıl?**” sorusu öğrencilere sorulmuş olup elde edilen bulgular tablolastırılmış şekilde Tablo 15’de sunulmuştur.

Tablo 15: Etkinliklerle Empati Kurabilme Becerisi

Empati Kurabilme Becerisi	Frekans	Yüzde (%)
Empati kurabilen	21	81
Empati kuramayan	5	19
Toplam	26	100

Tablo 15’e bakıldığında araştırmının eylem planı uygulamasından sonraki aşamada uygulanan yarı yapılandırılmış görüşmeye katılan 26 öğrencinin yaklaşık %81’inin bu soruya “*Eski insanların kullandıkları malzemeleri buldukça keşke orada olsaydım da nasıl kullandıklarını görseydim dedim. Öğrenmek istedim*” şeklinde cevaplar vermesiyle yapılan etkinliklerle kendilerini eski insanların yerine koyabildikleri veya empati kurabildikleri; ancak yaklaşık %19’unun yani 5 kişinin ise “*Hayır. Çünkü etkinliklerde onların bir şeyi nasıl pişirip yediği ile ilgili eşya yoktu*” şeklinde cevaplar vermesiyle yapılan etkinliklerle kendilerini eski insanların yerine koyamadıkları veya empati kuramadıkları anlaşılmaktadır. Kısacası yarı yapılandırılmış görüşmeye katılan 26 öğrencinin yalnızca 5 tanesi yapılan etkinliklerle kendilerini eski insanların yerine koyamamışlardır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Öğrencilerin Arkeoloji Bilimi ve Çalışma Yöntemi Hakkındaki Ön Bilgi ve Deneyimlerine İlişkin Tartışma ve Sonuçlar

Eylem araştırmasında mevcut problemleri tespit etmek açısından; öğrencilerin arkeoloji bilimi, çalışma yöntemi ve arkeoloji ile ilgili konulara ait ön bilgilerinin yetersiz olduğu, arkeoloji ve arkeolog kavramları hakkında yeterli bilgi düzeyinde olmadıkları, ayrıca öğrencilerin %59’unun televizyon, internet, cd, vb araçlarla informal yolla dahi bir arkeolojik kazıyı izleme, gözleme deneyimlerinin düşük olduğu, öğrencilerin arkeoloji ve arkeolog tanımlarına yeterli cevap veremedikleri ve sosyal bilgiler dersi kapsamında arkeoloji konularının neler olabileceğini ifade edemedikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Özellikle öğrencilerin gerek yaşları ve gelişim düzeyleri açısından bir şeyi keşfetmeye, merakla araştırmaya, başarmaya karşı yatkın oldukları göz önünde bulundurularak sınıf içinde yaparak yaşayarak arkeoloji konularının öğreniminin öğrencileri oldukça memnun ettiği, arkeolojik kazı çalışmalarının sınıf içinde gerçekleşecek olsa dahi öğrencilerin hoşuna gittiği sonucuna ulaşılmıştır.

Elde edilen bu sonuç yalnızca Adıyaman iliyle sınırlandırılmamalıdır. Yukarıda da açıklandığı gibi Türkiye genelince öğrencilerin öğretmenleriyle birlikte tarihi bir alan gezisine katılımları düşüktür. Bu sonuçla ilişkili olarak Albayrak(2004) da yaptığı çalışmada, öğrencilerin birçoğunun yaşadıkları ortamdaki tarihi mekânları tanımadıkları ya da çok azını tanıdıkları ve sadece bir ya da birkaçına gittikleri sonucuna ulaşmıştır. Alkış ve Oğuzoğlu (2005)’nin çalışmasına göre, ilköğretim programları ve ders kitapları incelendiğinde, ilköğretimin hiçbir kademesinde tarihi çevre eğitimi ile ilgili bağımsız bir ünite ya da bölümün bulunmadığı görülmektedir.

Öğrencilerin Tarihsel Düşünme Becerilerinin Geliştirilmesine Yönelik Tartışma ve Sonuçlar

Arkeoloji konularının sınıf içi yaparak yaşayarak öğrenimine katkı sağlayacak eylem planı uygulamalarının öğrencilerin eğitim ortamından haz almalarına ve tarihsel düşünme becerilerinin gelişimine katkı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Işık (2008)’a göre de tarih derslerinde doküman kullanımı yaklaşımının öğrencilerin tarih bilgilerini ve tarihsel düşünme becerilerini geliştirdiği görülmüştür.

Eylem planının uygulama aşamalarının sonucunda 6. Sınıf öğrencilerinin %85'inin tarih devirleri daha iyi anlayabildiği ve etkinliklerin bu sürece katkı sağladığı, öğrencilerin yarısından fazlasının geçmiş, bugün ve gelecek zamanı birbirinden ayırt etme becerisini geliştirebildikleri, öğrencilerin %58'inin süreklilik ve değişim algısına sahip oldukları ve bu değişiminin zaman içinde teknolojik unsurlarla birlikte sağlandığını ifade ettikleri sonucu ortaya çıkmaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf içi arkeolojik kazı simülasyonu çalışmasında keşfettikleri nesnelere kaynağını tanımlama, iç ve dış kritiğini yaparak güvenilirliğini değerlendirme noktasında kısmen yorumlayabildikleri, araştırmaya katılan öğrencilerin büyük çoğunluğunun kendilerini eski insanların yerine koyabildikleri ve dönemin güç şartlarını hissederek ifade edebildikleri sonucuna ulaşılmıştır. Alabaş (2007)'a göre de bazı öğrencilerin geçmiş kendi şartlarında değerlendirebildikleri gözlenmiş, bu durumun gruptaki öğrencilerin olaylara tarihsel duyarlılık ve aynı zamanda empatik bakış açısıyla yaklaşabildiklerini düşündürmektedir.

Tarih derslerinde tarihsel doküman kullanılması, öğrencilerin tarihsel düşünme becerilerini olumlu yönde geliştirmiştir. Erdoğan (2007), farklı uyaranların birleştiği öğrenme ortamlarının, tarihsel düşünme becerilerinin öğrencilerdeki düzeylerinin belirlenmesine ve tarihsel anlamın gelişiminde resimlendirilmiş öykülerin; görsel imge, dil ve düşünce temalarındaki birleşimler içinde, öğrenme yaşantıları bakımında öğrencilere; öğrenme yaşantılarını değerlendirme ve yeni stratejiler geliştirmesinde de eğitimciler için önemli olanaklar sağlayacağını düşünmektedir. Vukelich ve Thorndon (1990)'a göre tarih öğrenmek, çocukların zamanı, şimdi ve geçmiş olarak ayırt edebilmelerini gerektirir. Çünkü zaman algısının anlaşılmasının eksikliği, çocukların tarihsel becerilerinin anlaşılmasını engeller (Şimşek, 2006; 86). Eylem planının uygulama aşamalarının sonucunda 6. Sınıf öğrencilerinin %85'inin tarih devirleri daha iyi anlayabildiğine ve etkinliklerin bu sürece katkı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

6.Sınıf öğrencilerinin %62'sinin eylem planı çerçevesinde gerçekleştirilen adımlardan biri olan arkeolojik buluntuların zamansal konumlandırılmasını yapabildikleri 4.Sonuç olarak öğrencilerin yarısından fazlasının geçmiş, bugün ve gelecek zamanı birbirinden ayırt etme becerisini geliştirebildikleri sonucuna ulaşılmıştır. "Ne zaman tarihi düşünsek, onu tarihleri (yılları) ile kronolojik ardışıklıkla hatırlarız (Jahoda, 1963)" cümlesinde olduğu gibi tarihin zaman anlamında kullanımı, geçmişteki olayların sınıflandırılması, birbirleriyle ilişkilerinin belirlenip, anlamsal bütünlüğünün sağlanması, sorunlar, olaylar ve anlayışlardaki değişikliklerin izlenip, dönemler ve çağlar arasında karşılaştırma yaparak doğru sonuçlar çıkarılması konusunda büyük bir öneme sahiptir (Bıçak, 2004'den Akt: Şimşek, 2006; 38).

Öğrencilerin %70'inin kazı sonucunda buldukları nesnelere günümüzde kullanılanlardan farklı özelliklere sahip olduğunu düşünebildikleri, farklılıkları ise ifade edebildikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç öğrencilerin araştırma sonucunda tarihsel bir anlatımın zaman ait yapısını tanımlayabildiklerini göstermektedir. Erdoğan (2007)'in çalışmasında da tarihsel dönemin özelliklerini farklı alanlarda yorumlayabilen öğrenenlerin, özgür arayışlar oluşturabilmeleri ve soru sorma becerilerinin gelişmesi mümkün olmuştur. 6.Öğrencilerin %58'inin süreklilik ve değişim algısına sahip oldukları, bu değişiminin zaman içinde teknolojik unsurlarla birlikte sağlandığını ifade ettikleri sonucu ortaya çıkmaktadır.

Yine 6. sınıf öğrencilerinin tarih öncesi devirler arasındaki farklılıkları %60 oranında ortaya koyabildikleri, %40'ının ise kısmen ya da hiçbir şekilde yontma taş, cilalı taş ve maden çağının birbirinden ayıran özelliklerini yansıtamadıkları ortaya çıkmıştır. Bu öğrencilerin büyük çoğunluğu herhangi bir tarihsel nesnenin zaman içindeki değişiminin gerekçelerini açıklayabildikleri, bu değişimin bir gelişme olduğunu, bu değişime teknolojinin ve zihnin gelişiminin etki ettiğini açıklayabildikleri sonucuna ulaşılmıştır. Yukarıda ifade edilen sonuçlar 6. Sınıf öğrencilerinin kronolojik düşünme becerilerinin, özellikle "geçmiş ve bugün zamanını birbirinden ayırt edebilme", "tarihsel süreklilik ve değişimi açıklayabilme", "tarihsel bir anlatımın zamana ait yapısını tanımlama", "kendi tarihsel anlatılarını yapılandırma zamana ait bir sıra, kronolojik bir düzen oluşturma" noktasında geliştiği ortaya konulmuştur. ABD'de müfredat için zamana ait üç

temel kavram kategorisi belirlenmiştir. Bunlar; saat, takvim ve kronolojidir (Muir, 1990). “Çocukta zaman gelişiminin ilk basamağı saate ilişkin olanıdır. Diğer bir deyişle, çocuk zamanı öğrenirken onu somut temsil eden saatle başlamakta, takvimle devam etmekte ve kronoloji ile tamamlamaktadır” (Akt. Şimşek, 2006; 76). Yani kronoloji becerisi öğrencilerin zaman gibi soyut bir beceriyi kazanmaları için gereken ve yukarıda açıklanan etkinlikler ve bu etkinliklerin bulguları sonucunda da bu çalışmayla öğrencilere kazandırılması düşünülen tarihsel düşünme becerilerinden biridir. Ülkemizde de 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında sosyal konuların zaman boyutu içerisinde kronoloji, değişim ve süreklilik gibi, tarihsel zaman kavramları alınmıştır (Şimşek, 2006; 73).

Araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf içi arkeolojik kazı simülasyonu çalışmasında keşfettikleri nesnelerin kaynağını tanımlama, iç ve dış kritiğini yaparak güvenilirliğini değerlendirme noktasında kısmen yorumlayabildikleri sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin genelini buldukları tarihi nesnenin; oransal olarak resmini detayları yansıtmadan çizebildikleri, ne olduğuna dair bilgiler sundukları, kim tarafından yapıldığı ve kimler tarafından kullanıldığını, nesnenin tarihteki kullanım amacını açıklayabildikleri, nesnenin hangi malzemelerden yapıldığını tahmin edebildikleri, ancak buldukları tarihi nesnelerin hangi mekânlarda kullanıldığını dair fikir yürütemedikleri, nesnelerin yaşı hakkında dönemselsel olarak genel bir bilgiye sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Öğrencilerin tarihsel bir kaynak olarak arkeolojik buluntuların dış kritiğini yapabildikleri fakat bu konudaki bilgilerinin yüzeysel olduğu anlaşılmaktadır. Doğan (2007) çalışmasında, kaynakların türünü, yazarın konumunu ve mesleğini belirleme ile ilgili bulgular incelendiğinde deney grubu öğrencilerinin kontrol grubu öğrencilerine göre daha başarılı olduğu sonucuna ulaşılmış, ancak öğrencilerin kaynağın türünü ve yazarın konumunu belirleme konusunda kaynaklarda doğrudan ipuçları olmadığı takdirde zorlandıklarını ve mantıklı çıkarımlar yapamadıklarını görmüştür. Kaynağın yazılış tarihi ile ilgili olarak bulgular, deney ve kontrol grubu öğrencilerinin birinci elden kaynakların olayın gerçekleştiği dönemde meydana getirildiğini anladıkları görülmüştür. Bazı öğrencilerin konumlandırma, yerleştirme, tarihlendirme konusunda sorun yaşadıkları, bazı öğrencilerin ise, kaynakların olayın yaşandığı andan itibaren yakın bir zaman içinde yazılmış olabileceğini düşünmesi tarihçilerin kaynak tenkidi sürecini keşfedebildiklerini göstermektedir.

Arkeoloji konularının sınıf içi yaparak yaşayarak öğrenimini sağlayacak olan eylem planı uygulamaları sonucunda 6. Sınıf öğrencilerinin tarihsel bir kaynağı aslına uygun şekilde yeniden oluşturma ve kendi cümleleriyle ifade etme noktasında; ev temeli etkinliği sonrası yapılan çalışma kağıtlarında, temelden hareketle evin tamamının o dönemin şartlarına uyarlanarak çizilmesi ve evin konforunun o dönemin şartlarında değerlendirilmesi istendiğinde öğrencilerin %65’inin evi o dönemin şartlarında değerlendirdiği, evi kendi cümleleriyle betimleyebildikleri ve evin tamamını o dönemin şartlarında çizerek yeniden oluşturduğunu görülerek öğrencilerin bu beceriyi geliştirebildikleri sonucuna ulaşılmıştır. Aynı şekilde mezar kazısı etkinliğinde öğrencilerin var olan mezar ve mezarla birlikte konulan eşyalardan hareketle ölümden sonra hayat inancının olduğunu fark ederek kendi mezarlarını bu düşünceyle kendi cümleleriyle ifade edebildikleri görülmüştür.

6.sınıf öğrencilerinin tarihsel hayal gücünü kullanarak kendilerini tarih öncesi dönemde yaşayan insanların yerine koyarak o dönemde yaşayan insanların inançları hakkında çıkarımda bulunabildikleri, o dönemde yaşayan insanların empatisini kurabildikleri sonucuna ulaşılmıştır. Öğrenciler eski çağlarda yaşayan insanların hayat şartlarını zor, ilkel ve günümüzden farklı teknolojiye sahip şekilde bir yaşam sürdürdüklerini düşünebilmişlerdir. Aynı şekilde tarih öncesi dönemde yaşayan insanlar hakkında ölümden sonra yaşamın varlığına inandıklarını bildikleri ve süslenmeye önem verdiklerini ifade etmişlerdir.

Sonuç olarak araştırmaya katılan öğrencilerin büyük çoğunluğunun kendilerini eski insanların yerine koyabildikleri ve dönemin güç şartlarını hissederek ifade edebildikleri sonucuna ulaşılmıştır. Işık (2008)’a göre de öğrencilerin birinci ve ikinci el yazılı belgelerden yararlanarak, tarihle ilgili yorumlar çıkararak kendi yorumlarını da katabildikleri tarihsel metinleri yazabildiklerin, bunun da

öğrencilerin tarihsel anlama becerilerini geliştirdiği görülmüştür. Doğan (2007)'a göre deney grubu öğrencilerinin kaynak metindeki bilgileri tarih haritasına aktarma konusunda başarılı oldukları sonucuna varılmış, özellikle metni yeniden yapılandırarak anlamlandıran öğrencilerin bunu tarih haritası üzerinde gösterme ve çizme becerilerine yansıttıkları görülmüştür. Erdoğan (2007)'ın çalışmasına göre resimlendirme faaliyetlerinde düş güçlerinin tarihsel düşüncelerini yapılandırma- larına katkıları fark edilmiştir. Alabaş (2007)'a göre de bazı öğrencilerin geçmişi kendi şartlarında değerlendirebildikleri gözlemiş, bu durumun gruptaki öğrencilerin olaylara tarihsel duyarlılık ve aynı zamanda empatik bakış açısıyla yaklaşabildiklerini düşünmüştür.

6.sınıf öğrencilerinin %35'inin kendilerini sınıf içi yaparak yaşayarak arkeoloji etkinliklerinin sonucunda tarihte bilinmeyenleri açıklayabilme noktasında yetersiz olduklarını düşündükleri, öğrencilerin bu yapılan çalışmalarla tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma becerilerinin tarihteki bilinmeyenleri açıklamada gelişmediği sonucu ortaya çıkmıştır.

ÖNERİLER

Öncelikle arkeoloji konularının sınıf içi yaparak yaşayarak öğrenimi için uygulamanın ortamı uygulamanın yapılmasına elverişli genişlikte olmalıdır. Çünkü özellikle kazı simülasyonu etkinliğinde gerekli malzemelerden kazı teknelerinin kullanımı açısından geniş bir sınıf ortamı şarttır. Ayrıca arkeoloji konularının sınıf içi yaparak yaşayarak öğreniminin öğrencilerde tarihsel düşünme becerilerinin gelişimi konusunda istenilen düzeyde verim elde edilmesi için uygulamanın yapılacağı sınıf ortamının kalabalık olmaması önerilmektedir.

Arkeoloji konularının sınıf içi yaparak yaşayarak öğrenimi amacıyla uygulanan eylem uygulamalarında kullanılan malzemelerin temini güç olduğundan bu malzemelerin temini noktasında MEB tarafından gerekli desteğin yapılması önerilmektedir. Ayrıca eylem planı uygulamaları için üç ders saati yetmemektedir. Uygulamanın süre açısından yetmesi ve uygulamalardan istenilen verimi elde etmek amacıyla uygulayıcıya gerekli ders saati süresinin verilmesi önerilmektedir.

Tüm bu önerilerin başında önerilmesi gerek nokta da tarihi çağlarla ilgili konuların bulunduğu 6. Sınıf programlarına arkeoloji konularının sınıf içi yaparak yaşayarak öğrenimi ile ilgili kazanım ve etkinliklerin eklenmesidir.

KAYNAKÇA

- Adams, S. (2008), *Arkeoloji Dedektifleri*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Akıncılar, B. (2011), *İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretiminde Temsili Resim Kullanımıyla Tarihsel Düşünme Becerilerinin Geliştirilmesi* (Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Alabaş, R. (2007), *İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Kanıt Temelli Öğrenme Modeli: Bir Eylem Araştırması* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Albayrak, H. (2004), *İlköğretim 7. Sınıf Öğrencilerine Resim İş Dersinde Tarihi Çevre Bilinci Uyandırılması* (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Alkış, S. ve Oğuzoğlu, Y. (2005), İlköğretim Öğrencilerinin Tarihi Çevre Bilgisinin Değerlendirilmesi, *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, XVIII (1), 23-46.
- Bayrak, E. (2010), *Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Senaryo Temelli Öğrenmeye İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi: Bir Eylem Araştırması* (Yüksek Lisans Tezi), Burdur: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi.
- Bogdan, R. C. ve Biklen, S. K. (1992), *Qualitative Research For Education. An Introduction To Theory And Methods*. Philadelphia: Allyn & Bacon Pub.
- Bruner, J. (1966), *Toward a Theory of Instruction*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Cooper D. (2010), A Virtual Dig—Joining Archaeology And Fiction To Promote Critical And Historical Thinking, Number: 1072954, 37-41, London.
- Dilek, D. (2001), *Tarih Derslerinde Öğrenme ve Düşünme Gelişimi*, Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Sınıfta Arkeoloji: 6. Sınıf Öğrencilerinin Tarihsel Düşünme Becerilerinin...

- Dinç, E. (2009), *Etkili Tarih Eğitimi*, GEFAD C. 29 (Özel Sayı Temmuz), Ankara: S. 1427-1451.
- Doğan, Y. (2007), *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Tarihsel Yazılı Kanıtların Kullanılması*, (Doktora Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Doğan, Y. (2008), *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Tarihsel Yazılı Kanıtların Kullanılmasının Öğrencilerin Akademik Başarısına Etkisi*, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Eisenwine, M. J. (2000), *Teaching Archeology In The Middle School: Evaluation Of An Interdisciplinary Unit*, Proquest Dissertations And Theses.
- Geiger, B. F. (2004), "Teaching About History And Science Through Archaeology Service Learning, *The Social Studies*" Number: 1072954, 37-41, London.
- Gülbay, O. (2003), *Eskiçağ'da Tuvalet Kültürü*, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü yayınları, İstanbul.
- Millî Eğitim Bakanlığı İlköğretim Ve Orta Öğretim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği <http://mevzuat.meb.gov.tr> adresinden 07.02.2014 tarihinde alınmıştır.
- TTKB (2005), *Sosyal Bilgiler Öğretim Programı*, <http://ttkb.meb.gov.tr> adresinden 07.02.2014 tarihinde alınmıştır.
- Işık, H. (2008), *Tarih öğretiminde doküman kullanımının öğrencilerin tarihsel düşünme becerilerine ve başarılarına etkisi*, *Yayınlanmamış Doktora Tezi Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Ankara.*
- McIntosh, J. (1999), *Arkeoloji*, Tubitak Yayını.
- Özbaş, B. (2010), "12-14 Yaş Grubu Öğrencilerinin Tarihsel Düşünme Gelişimi ve Tarihsel Kanıt Kullanımı (Doktora Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Özdoğan, M. (2012), 50 Soruda Arkeoloji, İstanbul: Kitap Dizisi 8
- Öztürk, C. (2009), *Sosyal Bilgiler: Toplumsal Yaşama Disiplinlerarası Bir Bakış*, Sosyal Bilgiler Öğretimi (Ed. Öztürk C.), Ankara: PegemA Yayıncılık
- Panchyk, R. (2001), "Archaeology For Kids" *Uncovering The Mysteries Of Our Past (25 Activities)*, Chicago: Review Press.
- Safran, M. (2006), *Tarih Eğitimi Makale ve Bildiriler*, Ankara: Gazi Kitabevi
- Şimşek H. ve Yıldırım, A. (2011a), *Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Şimşek, A. (2006), *İlköğretim Öğrencilerinde Tarihsel Zaman Kavramının Gelişimi ve Öğretimi (Doktora Tezi)*, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Şimşek, A. (2011b), *Geçmişin Nesnesini Arayan Bilim Arkeoloji: Türkiye'de Tarih Öğretimindeki Durumu*, *International Periodical For The Languages*, Spring, 6 (2), 919-934.
- Wheatley A. and Reid S. (2001), *Arkeoloji Geçmişin İzinde*, (Çev. İnci Türkoğlu), İstanbul: İletişim Yayınları Popüler Bilim Kitapları.

